

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»**

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В
УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄС**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти

Групи МЕВ-41

Вакулік Наталія Валеріївна

(підпис)

Керівник:

к.е.н., доцент

Кравчук Павло Ярославович

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2023 р.
Д.е.н., професор
Гарант освітньої програми:
Лютак Олена Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: бізнесу та права
Кафедра: міжнародних економічних відносин
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань: 29 Міжнародні відносини
Спеціальність: 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма: Міжнародні економічні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ Баула О.В.

« ____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вакулік Наталії Валеріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Зовнішньоторговельна політика країн центральної та східної Європи в умовах членства в ЄС

Керівник роботи Кравчук Павло Ярославович, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «27» грудня 2022 року № 972/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 05.06.2023р.

3. Вихідні дані до роботи: Інформаційно-статистичною основою роботи є офіційні документи Європейського Союзу, договори, рішення, регламенти, інші нормативні документи, офіційні джерела урядів країн Центральної та Східної Європи, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, установ, доповідей та аналітичних публікацій міжнародних організацій, що спеціалізуються на зовнішній торгівлі, України та Наукові дослідження іноземних вчених.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Методологічні основи спільної торговельної політики ЄС. 1.1. Теоретичні засади спільної торговельної політики ЄС. 1.2. Сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС. 1.3. Передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС. Розділ 2. Аналіз зовнішньоторговельної політики України з країнами центральної та східної Європи. 2.1. Аналіз особливостей зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС. 2.2. Оцінка тенденцій формування сучасної зовнішньо-торговельної політики України. 2.3. Сучасний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи.

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу

Лист 1. Мета, завдання, об'єкт та предмет кваліфікаційної роботи бакалавра. Лист 2. Нормативне та організаційне забезпечення спільної торговельної політики ЄС. Лист 3. Основні завдання спільної торговельної політики ЄС. Лист 4. Особливості трансформації зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ в умовах членства в ЄС. Лист 5. Порівняльна динаміка експорту та імпорту товарів і послуг у країнах ЦСЄ. Лист 6. Динаміка основних макроекономічних показників зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чеська Республіка) порівняно з базовим роком (2011 р., у коефіцієнтах) Лист 7. Принципи зовнішньоторговельної політики України. Лист 8. Оцінка наслідків вступу в СОТ для галузей України. Лист 9. Динаміка зовнішньоторговельних операцій України з країнами ЦСЄ, 2016 – 2021 рр. Лист 10. Сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами ЦСЄ, 2016 – 2021 рр. Лист 11. Динаміка експорту українських товарів до країн ЦСЄ. Лист 12. Динаміка імпорту товарів з країн ЦСЄ до України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	к.е.н., доцент Кравчук П.Я.		
<i>Аналітичний розділ</i>	к.е.н., доцент Кравчук П.Я.		
<i>Висновки та пропозиції</i>	к.е.н., доцент Кравчук П.Я.		

7. Дата видачі завдання «27» грудня 2022 р.**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 27.12.2022</i>	<i>виконано</i>
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>до 16.01.2023</i>	<i>виконано</i>
3	<i>Теоретичний розділ</i>	<i>до 14.02.2023</i>	<i>виконано</i>
4	<i>Аналітичний розділ</i>	<i>до 14.03.2023</i>	<i>виконано</i>
5	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>до 11.04.2023</i>	<i>виконано</i>
6	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 25.04.2023</i>	<i>виконано</i>
7	<i>Формування додатків</i>	<i>до 09.05.2023</i>	<i>виконано</i>
8	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 16.05.2023</i>	<i>виконано</i>
9	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 23.05.2023</i>	<i>виконано</i>
10	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 02.06.2023</i>	<i>виконано</i>
11	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	<i>до 05.06.2023</i>	<i>виконано</i>

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Вакулік Н.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Кравчук П.Я.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Вакулік Н.В. Зовнішньоторговельна політика країн центральної та східної Європи в умовах членства в ЄС. Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел, додатків.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення теоретичних основ Спільної торговельної політики ЄС, що є основою для розробки організаційно-економічних механізмів, адаптованих до цієї системи національної спеціалізації в умовах підготовки до вступу в ЄС.

Об'єктом дослідження є національна система спеціалізації та механізм адаптації зовнішньоекономічної політики спільної торговельної політики ЄС у країнах Центральної та Східної Європи.

Предметом дослідження є розвиток зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ в контексті членства в ЄС.

У кваліфікаційній роботі досліджено методологічні основи спільної торговельної політики ЄС, зокрема: теоретичні засади спільної торговельної політики ЄС, сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС, передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС.

Проведено аналіз зовнішньоторговельної політики України з країнами центральної та східної Європи, а саме: аналіз особливостей зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС, оцінка тенденцій формування сучасної зовнішньо-торговельної політики України, сучасний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в практичній роботі установ державних органів влади, пов'язаних із розробкою та впровадженням зовнішньоторговельної політики України, підвищенням ефективності зовнішньоторговельних відносин із країнами ЦСЄ.

Загальний обсяг роботи 61 сторінка. Робота містить 2 таблиці, 11 рисунків, додатки. Список використаних джерел включає 102 позицій.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика, Європейський Союз, країни Центральної та Східної Європи, зовнішня торгівля, спільна торговельна політика.

ANNOTATION

Vakulik N. Foreign trade policy of the countries of Central and Eastern Europe in terms of EU membership. Manuscript.

Bachelor's qualifying thesis of the OP "International Economic Relations" specialty 292 International Economic Relations. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2023.

The bachelor's qualification work consists of an introduction, two sections, conclusions and proposals, a list of used sources, appendices.

The purpose of the qualification work is to determine the theoretical foundations of the Common Trade Policy of the EU, which is the basis for the development of organizational and economic mechanisms adapted to this system of national specialization in the conditions of preparation for joining the EU.

The object of the study is the national system of specialization and the mechanism of adaptation of the foreign economic policy of the common trade policy of the EU in the countries of Central and Eastern Europe.

The subject of the study is the development of the foreign trade policy of the CEE countries in the context of EU membership.

The qualification work examines the methodological foundations of the EU's common trade policy, in particular: the theoretical foundations of the EU's common trade policy, the essence and features of the formation of the EU's common trade policy, the prerequisites for adapting the trade regime of Central and Eastern European countries to the EU's common trade policy.

An analysis of the foreign trade policy of Ukraine with the countries of Central and Eastern Europe was carried out, namely: an analysis of the features of the foreign trade policy of the countries of Central and Eastern Europe in the conditions of EU membership, an assessment of the trends in the formation of the modern foreign trade policy of Ukraine, the current state and prospects of foreign trade of Ukraine with the countries of the Central and Eastern Europe.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the results of the study can be used in the practical work of state authorities related to the development and implementation of the foreign trade policy of Ukraine, increasing the efficiency of foreign trade relations with the CEE countries.

The total volume of work is 61 pages. The work contains 2 tables, 11 figures, appendices. The list of used sources includes 102 positions.

Key words: foreign trade policy, European Union, countries of Central and Eastern Europe, foreign trade, common trade policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СПІЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	10
1.1. Теоретичні засади спільної торговельної політики ЄС	10
1.2. Сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС	15
1.3. Передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ	34
2.1. Аналіз особливостей зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС	34
2.2. Оцінка тенденцій формування сучасної зовнішньо-торговельної політики України	42
2.3. Сучасний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи	50
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Інтеграція країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) до Європейського Союзу (ЄС) зумовлює необхідність системної трансформації їхньої зовнішньоторговельної політики відповідно до сучасних вимог Спільної торговельної політики ЄС: законодавства, регуляторних, соціально-економічних та інституційних компонентів їх національних економік.

Країни Центральної та Східної Європи є одними з основних торгових партнерів України. Поглиблення зовнішньоторговельних зв'язків, які є основою економічних відносин між Україною та ЄС, вимагає вивчення Спільної торговельної політики ЄС. Країни Центральної та Східної Європи успішно реформували національну економіку та зовнішньоторговельну політику відповідно до вимог ЄС. У сучасних умовах ці країни підтримують зовнішньоекономічні зв'язки з Україною та сприяють реалізації своєї євроінтеграційної стратегії, що в перспективі потребує адаптації зовнішньоторговельної політики України до спільної торговельної політики ЄС. У поєднанні з реалізацією Україною стратегії євроінтеграції практичне значення має вивчення зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи, які вступають до Європейського Союзу.

Теоретичними положеннями, причинами та умовами, що впливають на розвиток національної торговельної політики у зовнішньоторговельній політиці є праці таких вчених, як А. Сміт, В. Баласубраманьям, Дж. Вайнер, Д. Рікардо, С. Хеффернан, М. Корден, Р. Крюгер Манн, Ф. Ліст, Р. Левін, Д. Ренелт, Р. Нельсон, М. Портер, М. Салісу та Д. Сапсфорд.

Дослідженням міжнародної торгівлі, особливостей зовнішньої торгівлі країни та розвитку національної економіки як економічного явища займалися українські вчені: Л. Бакаєв, О. Білорус, І. Бураковський, В. Будкін, П. Буряк, В. Горбатенко, О. Гупало, Я. Жаліло, Є. Єгоров, Л. Кістерський, В. Козик, Г. Климко, Н. Кухарська, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, А. Мокій, В. Новицький, Ю.

Пахомов, С. Писаренко, О. Плотніков, В. Рокоча, Є. Савельєв, О. Сохацька, А. Філіпенко.

Мета і завдання дослідження. Метою оціночної роботи є визначення теоретичних основ Спільної торговельної політики ЄС, що є основою для розробки організаційно-економічних механізмів, адаптованих до цієї системи національної спеціалізації в умовах підготовки до вступу в ЄС.

Досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі мети передбачає вирішення наступних наукових завдань:

- визначення суті та значення Спільної торговельної політики ЄС;
- обґрунтування статусу Спільної торговельної політики в системі зовнішньоекономічних відносин ЄС;
- визначення передумови для адаптації торговельних режимів країн ЦСЄ до Спільної торговельної політики ЄС;
- розкриття особливості організації та економічного механізму зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи для адаптації до Спільної торговельної політики ЄС;
- визначення засад формування зовнішньоторговельної політики України в контексті реалізації її євроінтеграційної стратегії;
- з'ясування ролі вступу України до СОТ для реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Об'єктом дослідження є національна система спеціалізації та механізм адаптації зовнішньоекономічної політики спільної торговельної політики ЄС у країнах Центральної та Східної Європи.

Предметом дослідження є розвиток зовнішньоторговельної політики країн ЦСЄ в контексті членства в ЄС.

Ця робота базується на наукових методах взагалі та економічного пізнання зокрема. Характер та особливості її формування, теоретико-методологічні аспекти, історичні знання та методи порівняльного аналізу використовуються у дослідженні теоретичних основ Спільної торговельної політики ЄС. При

дослідженні передумов для адаптації торговельних режимів країн ЦСЄ до Спільної торговельної політики ЄС було використано підхід системних функцій.

За допомогою економічної математики та секторів промисловості проаналізовано основні принципи формування сучасної зовнішньоекономічної політики України в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії та поточний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи.

Інформаційною базою дослідження є офіційні документи Європейського Союзу, договори, рішення, регламенти, інші нормативні документи, офіційні джерела урядів країн Центральної та Східної Європи, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, установ, доповідей та аналітичних публікацій міжнародних організацій, що спеціалізуються на зовнішній торгівлі, України та Наукові дослідження іноземних вчених.

Статистичні показники зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи базуються на звітах і публікаціях Ради Європи ООН (ЄЕК ООН). Використовуються також статистичні дані Євростату, СОТ, Довідкового видання міжнародної фінансової статистики Міжнародного валютного фонду та Державного комітету статистики України.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СПІЛЬНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Теоретичні засади спільної торговельної політики ЄС

За своєю суттю міжнародна торгівля як одна із основних форм міжнародних економічних відносин – це оплачуваний товарообіг між різними країнами світу [50, с. 108]. Міжнародна торгівля є важливим засобом збалансованості між виробничими можливостями та перевагами споживачів, який дає можливість отримувати товари (послуги), дефіцит яких відчувається всередині країни, та реалізовувати їх надлишок, який не використовується внутрішнім ринком. Таким чином, міжнародна торгівля забезпечує (хоч і не однаковою мірою) більш високий рівень задоволення потреб споживачів кожної із сторін торгових партнерів.

Основою міжнародної торгівлі є зовнішньоторговельна політика її учасників. Це один із найбільш уживаних термінів, який традиційно сприймається на інтуїтивному рівні чи підміняється описом інструментів торговельної політики. У широкому значенні термін «торговельна політика» в теорії міжнародної торгівлі тлумачиться як спроби уряду зрегулювати міжнародний обмін товарами та послугами й контролювати міжнародне переміщення факторів виробництва, зокрема робочої сили та капіталу [58, с. 177]. За умов інтеграції та глобалізації світової економіки це поняття зазнало змін, і тепер при його визначенні безумовно слід враховувати вплив на економічний розвиток країн політики міжнародних економічних інституцій. Так, О.О. Покрещук визначає торговельну політику як політику урядів та відповідних інституцій сучасних інтеграційних об'єднань у сфері регулювання доступу на внутрішній ринок іноземних продуктів, насамперед товарів і послуг, а й забезпечення їх доступу на зарубіжні ринки [51, с. 11].

Вітчизняні дослідники при визначенні категорії «зовнішньоторговельна політика» роблять наголос на різних аспектах цього поняття. Так, за визначенням

С.В. Мочерного, «зовнішньоторговельна політика – це сукупність державних заходів, спрямованих на стимулювання і розвиток торговельних відносин з іншими країнами, забезпечення державних інтересів у галузі зовнішньої торгівлі, підтримку національних суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності в їхніх відносинах із закордонними контрагентами» [29, с. 611]. На думку вітчизняних економістів, зовнішньоторговельна політика – це прийняті в країні правила здійснення і регулювання зовнішньої торгівлі і платежів [56, с. 190].

Функціонування та розвиток міжнародної торгівлі, а також спільна торговельна політика ЄС базуються на нормах і принципах міжнародного права, міжнародного торговельного права як складової міжнародного економічного права. Проте в основі правового регулювання міжнародної торгівлі лежить врахування тих чи інших економічних теорій, які пояснюють переваги і недоліки різних підходів до здійснення зовнішньоторговельної діяльності. Спільна торговельна політика ЄС включає не лише заходи регулювання потоків товарів та факторів виробництва між вітчизняними та іноземними виробниками та споживачами (мікроекономічний рівень), а й елементи макроекономіки, наприклад, валютні обмеження, якщо вони запроваджуються з метою впливу на торгівлю товарами і послугами.

Спільна торговельна політика країн – членів ЄС регламентується статтею 133 (колишня стаття 113) Договору про ЄС, згідно з якою спільна торговельна політика базується на єдиних принципах, особливо щодо змін тарифних ставок, укладення тарифних та торговельних угод, досягнення уніфікації заходів з лібералізації, експортної політики і заходів по захисту торгівлі, таких як ті, що повинні бути прийняті у випадку демпінгу чи субсидування [26, с. 118]. Митне співробітництво як елемент спільної торговельної політики регламентується статтею 135 (колишня стаття 116) і ставить собі за мету посилення митного співробітництва між країнами –членами ЄС і між останніми та ЄК [26, с. 119]. Реалізації спільної торговельної політики здійснюється ЄК у тісній співпраці з Радою ЄС. Координацією спільної торговельної політики займаються Генеральна дирекція зовнішньої торгівлі та створений у відповідності зі ст.133

Договору про заснування ЄС Комітет-133. Також європейські інституції представляють інтереси країн-членів у СОТ.

Реалізація Спільної торговельної політики належить до компетенції Європейського Союзу. Європейські інституції погоджують єдині тарифи, укладають тарифні та торговельні угоди, координують заходи з лібералізації торгівлі з третіми країнами, визначають експортну політику та вживають превентивних заходів, насамперед для припинення нечесної торгової практики на зародку. ЄК дає рекомендації Європейській Раді, якщо угоду слід обговорювати з третьою країною. У свою чергу, ЄК уповноважена вести переговори. ЄК веде переговори від імені ЄС і консультується зі Спеціальним комітетом-133, призначеним Радою, щоб допомогти їй у виконанні цього завдання. ЄК працює в рамках системи керівних принципів, визначених Радою Європи. Здійснюючи повноваження, передбачені ст. 133 (DEC), особливо щодо укладення угод, Рада Європи діє на основі кваліфікованої більшості.

Таким чином, нормативне і організаційне забезпечення спільної торговельної політики ЄС можна представити за допомогою наступної схеми (рис. 1.1).

Хочемо звернути увагу на те, що положення спільної торговельної політики ЄС спричинили певні обмеження та перешкоди для самостійного формування відповідної політики на національному рівні. Тому держави повинні звертатися до ЄС для розгляду захисних заходів, які вони бажають застосувати до третіх країн, якщо це необхідно, і повинні інформувати інші держави-члени ЄС про ці заходи. Водночас ЄС може в будь-який час прийняти рішення про те, що окремі держави-члени повинні змінити або припинити застосування цих заходів [26, с.119]. Тому на практиці спільна торговельна політика ЄС має вирішувати суперечливі питання торговельної політики окремих країн і шукати компроміс, який переважно відповідає інтересам усієї спільноти.

Регулювати доступ до внутрішнього та зовнішнього ринків за допомогою інструментів торговельної політики (економічних, правових, адміністративно-політичних заходів і підходів). Інструменти торговельної політики зазвичай

застосовуються відповідно до національного законодавства та імплементованих міжнародних правових актів, які накладають зобов'язання на окремі країни прийняти та використовувати ці інструменти.

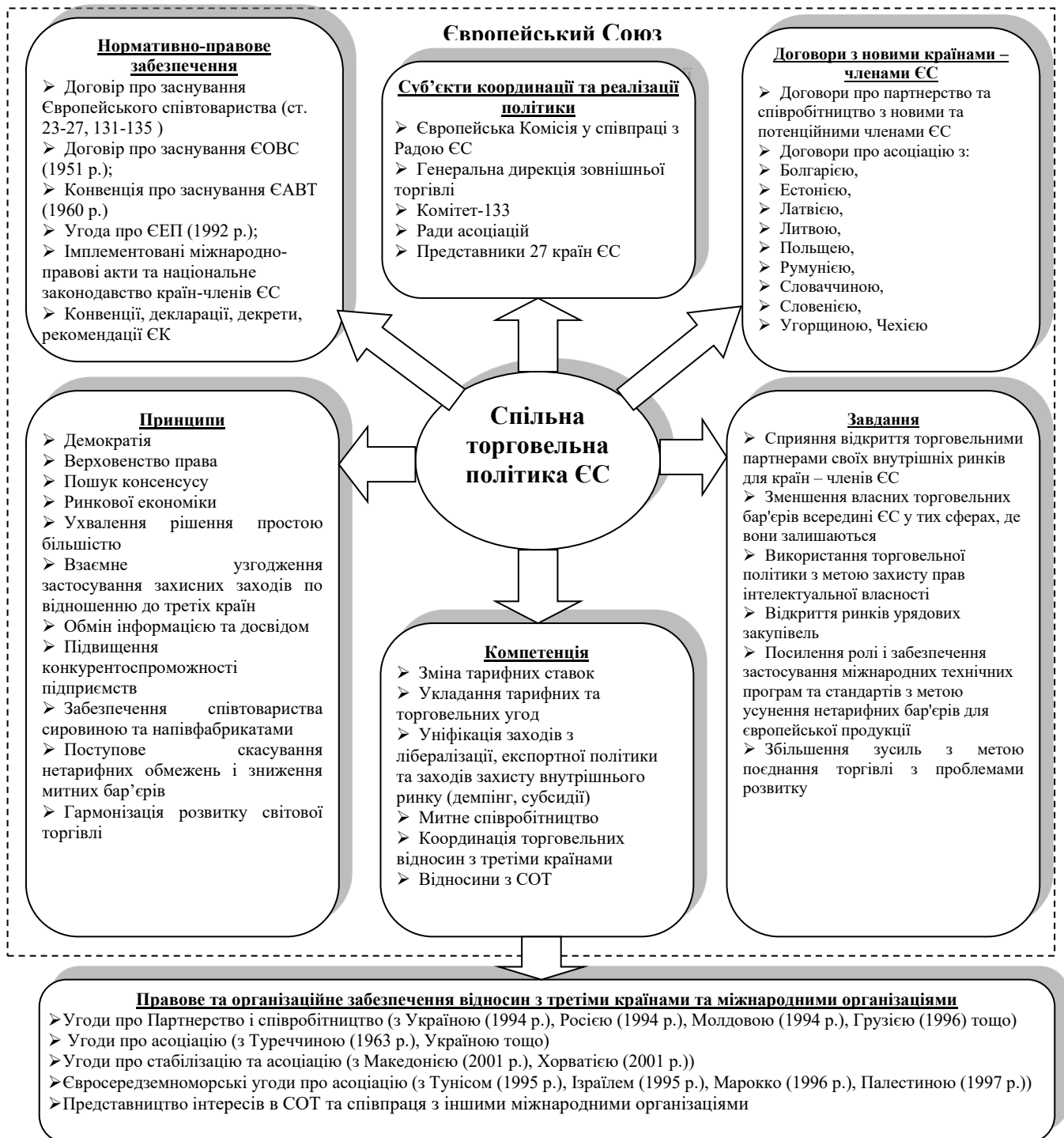

Рисунок. 1.1. Нормативне та організаційне забезпечення

спільної торговельної політики ЄС

Основними елементами формування та реалізації спільної торговельної політики ЄС є:

- теоретичні основи міжнародної торгівлі;
- інституційна основа торговельної політики – міжнародні організації та міжнародні інституції, національні державні органи;
- правова основа торговельної політики – міжнародно-правові норми, національне законодавство, а також принципи та механізми уніфікації і взаємодії міжнародно-правових норм і національного законодавства;
- інструменти реалізації торговельної політики, тобто зовнішньоторговельний режим (сукупність заходів, які застосовуються у даній країні для регулювання доступу іноземних товарів та послуг на внутрішній ринок, а також для забезпечення доступу вітчизняних товарів та послуг на ринки інших держав світу у даний період часу).

Загалом, спільна торговельна політика ЄС розуміється як комплекс заходів, безпосередньо пов'язаних із міжнародною торгівлею держав-членів ЄС. Використовуючи теорію зовнішньоторговельної політики, можна не тільки обґрунтувати різні види торгової політики, а й пояснити:

- коли політика вільної торгівлі домінує в проектуванні та розвитку зовнішньоекономічного сектора, національна економічна структура зазнає значного впливу світового ринку, тому національна структурна політика не є єдиним засобом впливу на формування національної економіки та її зовнішніх економічних сектор;

- політика протекціонізму формується і розвивається під тиском національної структурної політики, яка (залежно від форми протекціонізму) послаблює та/або запобігає несприятливому впливу на економіку інших країн і може посилити формування національних структур в економіці. Зрештою, така протекціоністська політика посилює деформацію економічної структури країни, яка виявилася в поглибленні невідповідності між структурою національної економіки вимогам технічного прогресу та міжнародного поділу праці. Закріплюється дефіцит робочої сили, технологічна відсталість, послаблюються абсолютні і порівняльні переваги країни, знижується міжнародна і внутрішня конкурентоспроможність окремих товарів, галузей і навіть усієї національної

економіки, що в свою чергу призводить до низьких якісних показників. Економічний розвиток зовнішньоекономічної сфери та країни;

- на формування та розвиток економіки зовнішньої торгівлі впливає національна структурна політика, спрямована на захист економічних інтересів країни. Тимчасовий характер галузевих, вибіркових або замаскованих протекціоністських заходів захисту дозволяє їм не лише враховувати економічні інтереси національних держав, а й стати активними учасниками світових економічних відносин.

Підсумовуючи зазначимо, що країни ЦСЄ, починаючи з 90-х років ХХ ст., активно долучалися до процесів регіональної європейської інтеграції і, пройшовши поетапно її форми, подані вище, здійснили інтеграцію в ЄС. Сьогодні в основі спільної торговельної політики країн ЄС лежать положення консолідованих договорів про утворення ЄС, які визначаються та координують торговельну та митну політику. У цих документах спільна торговельна політика розглядається через призму досягнення компромісу між інтересами країн-учасниць та Європейського Співтовариства.

1.2. Сутність і особливості формування спільної торговельної політики ЄС

Спільна торгова політика ЄС є дуже важливою складовою політики ЄС. Ця політика значною мірою залежить від процесів, які відбуваються у світі: інтеграції, інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації, які формуються економічними та політичними чинниками та однозначно впливають на розвиток політичних відносин ЄС з іншими країнами.

Для першого етапу формування спільної торговельної політики ЄС вирішальне значення мала проголошена міністром закордонних справ Франції Робертом Шуманом пропозиція утворення Європейської організації вугілля і сталі (ЄОВС) (ініціатором самої ідеї був французький комісар у справах планування Жан Моне). У квітні 1951 р. у Парижі на основі цього плану Франція,

ФРН, Італія, Бельгія, Люксембург і Нідерланди підписали договір про заснування ЄОВС. Згідно з договором, що набув чинності 23 липня 1952 р., країни – члени об'єднання делегували значний обсяг свого суверенітету наднаціональним органам ЄОВС [79, с. 15]. ЄОВС створила базову інфраструктуру для поширення інтеграції на інші галузі господарства: забезпечення зайнятості, а також підвищення рівня життя громадян країн-учасниць.

Другий етап охоплює період від набуття чинності договору ЄОВС до заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Після того, як 1954 р. зазнали краху ідеї утворення Європейського оборонного товариства та пов'язаного з ним Європейського політичного співтовариства, уряди країн Бенілюксу запропонували наступні кроки інтеграції, які зосередилися на економіці. 25 березня 1957 р. у Римі країни – члени ЄОВС підписали договори про створення ЄЕС і Європейського об'єднання атомної енергії (Євроатом). Римський договір набув чинності 1 січня 1958 р. [79, с. 17].

Договір про ЄЕС є прикладом системного підходу до створення спільного ринку.

Спільна торговельна політика ЄЕС стосовно третіх країн активізувалася після закінчення 12-річного перехідного періоду спільного ринку. Вона охоплювала становлення спільного митного тарифу, укладення митних і торговельних угод, уніфікацію інструментів експортної політики та охоронних засобів. Спільна торговельна політика ґрунтувалася на уніфікованих принципах (ст. 113/133 Договору про утворення ЄЕС) [76].

Згідно з Договором про утворення ЄЕС 1958 р., вводився спільний зовнішній митний тариф [91, с. 25]. Однак вільного пересування товарів у межах спільного ринку повністю забезпечити не вдалося. Його стримували численні нетарифні перешкоди і відмінності в національних законодавствах та адміністративних правилах країн-членів.

Результатом цих подій і підсумком послідовної діяльності голови ЄК стала представлена в Білій книзі 1985 р. програма змін, необхідних для утворення спільного ринку. Біла книга – це документ, що інвентаризує фізичні, технічні та

фіскальні обмеження і бар'єри, які ускладнюють об'єднання національних ринків. У підсумковому документі містилися проекти правових актів, ухвалення і ратифікація яких, на думку авторів, обумовлювали створення спільного ринку. Основні положення цієї програми з питань спільного ринку містяться в додатку А.

Третій етап розпочався з набуттям чинності Римського договору в 1958 р. Однією з найважливіших подій було утворення Єдиного Європейського Співтовариства у 1967 р. внаслідок об'єднання органів ЄОВС, ЄЕС, Євроатому на підставі договору від 8 квітня 1965 р. Відбулося злиття органів управління з метою спрощення схеми управління і підвищення ефективності у вирішенні економічних завдань. Головною метою співтовариства було створення єдиного економічного простору.

Світова лібералізація зовнішньої торгівлі в межах ГАТТ та Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС) впливала на становлення спільної торговельної політики ЄС. На переговорах ГАТТ у 1964–1969 рр. (раунд Кеннеді) про скасування митних бар'єрів країни – члени ЄС вперше були представлені „єдиним голосом” – уповноваженою на це ЄК [82, с. 259], тобто ще до завершення процедури створення митного союзу. ЄК є органом, уповноваженим на реалізацію спільної торговельної політики, який укладає від імені країн-членів торговельні угоди і конвенції, але у рамках ГАТТ/СОТ.

Внутрішній спільний ринок ЄС отримав свій розвиток завдяки Єдиному європейському актові (ЄЄА). Найважливішою метою ЄЄА стало утворення до 31 грудня 1992 р. спільного ринку, простору без внутрішніх кордонів, у якому повинні бути забезпечені умови для вільної торгівлі, вільного пересування осіб, послуг і капіталів. Важливою подією на шляху до дієвого спільного ринку став Маастрихтський договір, який був підписаний 7 лютого 1992 року в місті Маастрихт між членами Європейської спільноти і вступив в силу 1 листопада 1993. Це призвело до утворення ЄС.1 листопада 1993 р. з набуттям чинності і офіційного заснуванням ЄС [90, с. 12].

Таким чином, окреслимо основні форми інтеграції, які були реалізовані в ЄС:

- Зона вільної торгівлі (режим вільної торгівлі формувався в період з 1959р. до 1968р.);
- Митий союз (з 1958р. до 1968р.);
- Спільний ринок (з 1958р. до кінця 1969р.);
- Єдиний внутрішній ринок (з середини 1980-х років до 1 січня 1993р.);
- Економічний та валютний союз (у відповідності до цілей і механізмів Маастрихтського та Амстердамського договорів в основному був створений у 2002р.).

Сьогодні ЄС перебуває на одному з найвищих етапів інтеграції – економічного союзу, що передбачає скасування тарифів і квот між учасниками, спільну торговельну політику щодо третіх країн, скасування обмежень на рух факторів виробництва (послуги, робоча сила, капітали), гармонізацію економічної політики та інституцій, спільну валютну політику. Можна стверджувати про формування реальних передумов для повної (політичної) інтеграції в межах ЄС, які проявляються у виборі президента ЄС і міністра закордонних справ, прагненні створення спільної податкової системи ЄС та подальшому поглибленні євроінтеграції.

Заходи, спрямовані на усунення бар'єрів у взаємній торгівлі країн – членів ЄС, передбачали повне скасування всіх прикордонних формальностей, національних заходів контролю за імпортом, у тому числі імпортних обмежень, спрощення правил огляду товарів і транспортних засобів, уніфікацію статистичної звітності, запровадження єдиних санітарних і ветеринарних норм.

Практично відбулася повна лібералізація імпорту і водночас збільшилася кількість різноманітних нетарифних бар'єрів, які почали застосовуватися не тільки щодо третіх країн, а й до країн-членів. Через це значно зросла кількість скарг до ЄК з приводу запровадження країнами-членами перешкод на шляху вільного руху факторів виробництва. Починаючи з 1993 р., було скасовано всі

дорожньо-транспортні бар'єри в галузі перевезень, на яку припадає понад 50 % усіх вантажних перевезень ЄС [56, с. 309].

Маастрихтський договір визначив основні принципи і технології розширення економічного і політичного простору ЄС, у т. ч. у переговорах із проблематики першого розширення ЄЕС. Ці принципи були конкретизовані Копенгагенською угодою.

Вільне пересування товарів на внутрішньому ринку (незалежно від їх походження і без контролю на внутрішніх кордонах) можливе тільки за умови провадження спільної торговельної політики (на відміну від зони вільної торгівлі, де безмитний доступ має продукція, що походить тільки з цієї території). До компетенції ЄС належать тільки ті послуги, які безпосередньо пов'язані з торгівлею товарами. Інші перебувають у компетенції країн – членів ЄС, але вони повинні діяти солідарно з ЄС. Положення Амстердамського договору передбачають можливість розширення компетенції ЄС у галузі послуг [79, с. 205]. За пропозицією ЄК Рада ЄС може, за умови одностайно ухваленого рішення, віднести міжнародні переговори та угоди в галузі послуг і прав інтелектуальної власності до компетенції ЄС. Ідея полягає у зміцненні позиції ЄС на багатосторонніх переговорах. Досвід Уругвайського раунду торговельних переговорів продемонстрував, що досить важко під час їх проведення досягти позиції, яка б задовольняла всі країни – члени ЄС.

Важливою складовою формування зовнішньоторговельної політики у країнах ЦСЄ є так звані європейські угоди або угоди про асоціацію (Europe agreement). Ці договори являють собою особливий тип угод про об'єднання (асоціацію), які ЄС уклав у 1990-х роках з десятьма країнами Центральної і Східної Європи, а саме: з Болгарією, Латвією, Естонією, Литвою, Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною, Словенією та Чехією. Вони базуються на дотриманні демократії, прав людини, верховенстві права і ринковій економіці та мають на меті підготувати асоційовані країни до вступу в ЄС.

Спільна торговельна політика – це центральна складова зовнішніх відносин ЄС. Велике значення має зовнішня торгівля для країн – членів ЄС, які утворюють митний союз. Разом із спільною аграрною та конкурентною політикою зовнішньоторговельна політика ЄС – це сфера, в якій компетенція країн – членів ЄС значною мірою обмежена [84, с. 38].

Основні принципи спільної торговельної політики ЄС поділяються на зовнішні і внутрішні. Зовнішні – це сприяння гармонійному розвитку світової торгівлі, поступове усунення обмежень у зовнішній торгівлі і скасування митних бар'єрів; внутрішні – створення і розвиток митного союзу, скасування мита та усунення перешкод у внутрішній торгівлі, а також зростання конкурентоспроможності європейських підприємств.

Цілі спільної торговельної політики було закладено у ст. 27 та 131. Стаття 27 містить чотири вимоги: необхідність розвивати торгівлю між країнами-членами та третіми країнами; підвищити конкурентоспроможність підприємств; забезпечити потреби Співтовариства щодо постачання сировини та напівфабрикатів; усувати суттєві порушення у функціонуванні економічних систем країн-членів. Стаття 131 окреслює завдання сприяти гармонійному розвитку світової торгівлі, поступовому скасуванню обмежень в міжнародній торгівлі та зниженню митних бар'єрів [26, с. 117].

Основні завдання спільної торговельної політики ЄС є наступні:

- сприяння соціально-економічному розвитку країн-членів, зростанню валового внутрішнього продукту (ВВП) об'єднання;
- створення передумов для позитивних структурних зрушень у національних економіках;
- захист високого рівня зайнятості, попередження можливих значних соціальних і бюджетних витрат на безробітних;
- збереження та стимулювання розвитку конкурентоспроможних секторів і галузей економіки;

- забезпечення ефективних умов захисту, адаптації та поступової трансформації слабokonкурентних секторів і галузей економіки;
- захист секторів, важливих для національної та колективної безпеки й оборони;
- коригування торговельних дисбалансів, які можуть спричинити макроекономічні проблеми;
- протидія нечесним діям інших країн у сфері міжнародної торгівлі [70, с. 18].

Спільна торговельна політика ЄС охоплює три рівні: національний, європейський, міжнародний. При цьому ЄС виконує подвійну роль, представляючи одночасно міжнародний рівень, на якому країни-члени прагнуть досягати спільної позиції, та національний (внутрішній) рівень – вступаючи в міжнародні переговори з іншими країнами або національними групами.

Спільна торговельна політика має два види дій: автономну і договірну [84, с. 38]. Автономна спільна торговельна політика полягає у виробленні односторонніх положень (ухвал, рішень) Радою ЄС, чинність яких поширюється тільки на країни – члени ЄС.

Договірна спільна торговельна політика стосується дво- або багатосторонніх угод між ЄС і торговельними партнерами та відповідно між ЄС і міжнародними організаціями. При цьому ЄС завжди виступає як єдине ціле.

Спільна торговельна політика ЄС стала однією з найважливіших складових європейської політики. Це сталося насамперед завдяки економічному зростанню ЄС, а також тривалій консолідації спільного внутрішнього ринку. ЄС став важливим і впливовим учасником світової економіки. Спільна торговельна політика ЄС охоплює сьогодні всі економічні питання, які стосуються взаємин європейського внутрішнього ринку і зовнішнього світу.

1.3. Передумови адаптації торговельного режиму країн Центральної та Східної Європи до спільної торговельної політики ЄС

Тривалість процесу адаптації торговельної політики та створення відповідних інституційних умов пояснюється передусім структурними проблемами. Торгівля в межах Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ) створювала два типи деформацій. По-перше, за умов відносної закритості сформувалася структура виробництва, яка не дозволяла конкурувати на світовому ринку на основі порівняльних переваг. По-друге, виникали перебільшені торговельні потоки між країнами-учасницями, ніж це передбачали ринкові умови [74].

Зовнішньоторговельна діяльність країни чи регіонального об'єднання зазнає впливу численних економічних і політичних факторів, характер яких змінюється в часі. У час, коли країни ЦСЄ належали до країн із соціалістичною економікою, більша частина їхньої зовнішньої торгівлі була монополізована державою та охоплювалася двосторонніми торговельними угодами, укладеними в межах РЕВ. Після розпаду соціалістичної системи і припинення існування РЕВ перед національними економіками країн регіону постало складне завдання позбутися однобічної залежності від країн колишнього «соцтабору», в тому числі і в торгівлі, переорієнтуватися на західний ринок на основі вільноконвертованої валюти.

На відміну від більшості країн колишнього СРСР, країни ЦСЄ досить оперативно переорієнтувалися на ринки країн – членів ЄС, що створило об'єктивні передумови для: 1) подолання значних структурних деформацій; 2) адаптації торговельного законодавства до умов спільної торговельної політики ЄС. Більшість країн – членів ЄС реалізовували багатоступеневу програму лібералізації зовнішньої торгівлі за допомогою вступу до СОТ, регіональних ініціатив та односторонніх кроків, зокрема в рамках угод з МВФ [74, с.38]. З іншого боку, не бракувало політичної волі до європейської інтеграції, що дозволило уникнути багатьох суб'єктивних перешкод, які залишаються важливими для більшості

країн колишнього Радянського Союзу, включно з Україною. Зазвичай ознакою успішного перебігу лібералізації зовнішньої торгівлі прийнято вважати відчутне збільшення експорту, яке стимулювалося спрощеним доступом до спільного ринку ЄС [37, с. 274].

Можна погодитися, що у процесі свого історичного розвитку країни ЦСЄ відчували негативний вплив політичної та економічної експансії з боку своїх розвиненіших та могутніших східних і західних сусідів, а тому намагалися якомога швидше приєднатися до ЄС з метою посісти чільне місце у Європі. На думку колишнього прем'єр-міністра Нідерландів В. Кока, «членство в ЄС видається країнам ЦСЄ кульмінацією їхніх мрій про повернення до Європи після штучного поділу останньої» [89, с. 18]. Набуття членства в ЄС для країн ЦСЄ ототожнюється із стабілізацією та розвитком політичних демократичних режимів і створенням відповідного середовища для побудови соціально-ринкових економік. Хоча політичні ризики залишаються високими навіть у разі успішних переговорів щодо вступу до ЄС, супутнє поліпшення ділового клімату, зокрема за рахунок лібералізації зовнішньої торгівлі, істотно поліпшує ситуацію [99, с. 18].

Процес приєднання до ЄС тривав упродовж десятиріччя. Підвищена тривалість цього процесу пояснюється багатьма причинами в широкому аналітичному діапазоні: невисокий рівень ВВП на душу населення, специфіка політичних процесів, культурно-психологічні особливості. Приміром, колишній міністр фінансів Польщі (у 2004 – 2005 рр.) М. Гроніцкі зауважує, що з погляду кращого стану політичної та економічної систем набагато легше було Чехії та Угорщині, тоді як відчутно складніше – Польщі [87]. Цілком логічно, що в 1993 р. до країн, які виявили бажання приєднатися, було висунуто певні вимоги (копенгагенські критерії) [11, с. 640], що засвідчило прагнення уникнути різного роду ризиків (передусім політичних та економічних), які, на думку експертів, могли б виникнути в разі приєднання до ЄС нових членів.

Водночас у 1990-х роках не справдився прогноз, що країни ЦСЄ підуть шляхом розвитку технологічного експорту в стилі азійських країн [33, с. 101].

Більш ймовірним видавався розвиток на основі так званої іберійської моделі, коли територіальна близькість до країн ЄС в поєднанні із залученням ПІІ та експортноорієнтованим розвитком переробних галузей забезпечить необхідні передумови для макроекономічної стабілізації, розвитку інфраструктури та інвестицій у розвиток людського капіталу, а на цій основі динаміку економічного зростання на рівні Іспанії та Португалії [80, с. 190]. В принципі, за рахунок збільшення реалізації на внутрішньому ринку можна досягти необхідної економії в масштабі виробництва, а це підвищить конкурентоспроможність до такого рівня, що експорт стане прибутковим. Не менш важливо, щоб залучення ПІІ супроводжувалося вдосконаленням технологій.

В усіх країнах ЦСЄ формування ринкової інфраструктури ускладнювали не лише глибока інтегрованість у постсоціалістичний економічний простір, а й повільні темпи лібералізації та трансформації національних економік і зовнішньої торгівлі, суттєві розбіжності між внутрішніми і світовими цінами, висока енерго- та ресурсомісткість виробництва, технологічне відставання від розвинених країн і відсутність активної інноваційної, науково-технічної та структурної політики, недосконалість і нестабільність нормативно-правової бази, високий ступінь державної монополізації економіки тощо. Зовнішньоторговельна політика в системі зовнішньоекономічних зв'язків країн ЦСЄ у цей період перебувала під впливом непослідовних і системно неузгоджених ринкових перетворень. Очевидно, що перед країнами ЦСЄ в цей час постав комплекс серйозних економічних проблем, пов'язаних із адаптацією їх національних економік до нових умов [45, с. 48]. Одним із перших стратегічних кроків стало приєднання країн ЦСЄ до ГАТТ/СОТ, що надало можливість здійснювати торговельну співпрацю з країнами – членами ГАТТ/СОТ на більш взаємовигідних умовах.

З погляду комплексної характеристики усіх аспектів адаптації торговельного режиму – економічних, політичних, структурних – на підвищену увагу заслуговує досвід Польщі, яка традиційно розглядається прикладом для наслідування для України [19, с. 39–46]. Подібності створюють не лише

соціально-економічні параметри, але й перипетії політичного життя та ментальні особливості. До всього, Польща є важливим зовнішньоторговельним партнером України.

У Польщі відкриття економіки для зовнішньоторговельних потоків стало елементом програми «шокової терапії». Ще у 1995 році було знято більшість бар'єрів на шляху просування польських товарів до ринків СЕФТА та ЄС і взято курс на лібералізацію промислового імпорту, що дозволило в 1990-х роках досягти найбільшої з усіх країн ЦСЄ динаміки економічного розвитку [67, с. 43]. В 2000 році підійшов до завершення процес повного усунення імпорتنих бар'єрів. У питаннях постачання сільськогосподарських товарів застосовується селективна й часткова лібералізація, яка стосується зниження мит та інших бар'єрів для декількох груп товарів, де допускається лише часткове зняття торговельних бар'єрів. Головним торговельним партнером Польщі є Німеччина. Загалом частка країн ЦСЄ становить 18,3% загального експорту Польщі та 18,1% загального імпорту.

Подібно до інших країн ЦСЄ, лібералізація зовнішньої торгівлі та швидке зростання економіки країни сприяли зростанню внутрішнього попиту на товари і послуги. Більшість польських економістів поділяють думку, що початковий імпульс до збільшення попиту було надано експортом, пізніше – збільшенням інвестицій, а вже у 1996 – 1997 рр. попит зростав за рахунок споживання, але на основі підвищення продуктивності праці [67, с. 149]. Важливим чинником стало отримання значних коштів з бюджету ЄС.

Великою несподіванкою стало те, що Польща вперше за десятиріччя перетворилася у нетто-експортера продовольчих товарів до країн ЄС, що було наслідком ліквідації мит та інших захисних бар'єрів європейського ринку продовольчих і сільськогосподарських товарів. При цьому значно розширився асортимент продовольчих експортних поставок, до якого, крім традиційних фруктів, овочів і кондитерських виробів, додалися яловичина, домашня птиця та молочні продукти. Зокрема, польські підприємства виграють конкуренцію у європейських за рахунок нижчих цін своїх товарів та їх відповідності

європейським санітарним вимогам [47]. Підвищенню попиту на польські продовольчі товари за кордоном сприяла трудова міграція, яка стала ще одним сприятливим наслідком євроінтеграції, попри окремі критичні оцінки.

Стратегічна орієнтація на зміцнення зв'язків з ЄС, що дозволяє вирішити завдання переміщення робочої сили, залучення продуктивних інвестицій і розширення ринків збуту, не заважає Польщі виявляти інтерес і до східного напрямку. Сферами торговельного співробітництва з країнами колишнього Радянського Союзу є узгодження митного законодавства, взаємний захист інвестицій, усунення подвійного оподаткування та ін.

Словаччина активізувала європейський вектор найпізніше з усіх країн ЦСЄ – наприкінці 1990-х років. Частково це могло пояснюватися відсталістю економічної структури після розпаду Чехословаччини, але головними видаються політичні проблеми. Проте у 1999 – 2004 рр. ліберальна кредитно-грошова та бюджетна політика і зміна зовнішньополітичної риторики на проєвропейську дозволили збільшити обсяги інвестицій і радикально поліпшити макроекономічну ситуацію. З початку 2009 р. Словаччина запровадила євро, що само по собі стало значним успіхом. Важливо, що спостерігається тенденція до прискореного зростання експорту, де основними статтями є транспортні засоби, машини та устаткування, недорогоцінні метали. Найбільшими в імпорті є частки електротехніки, мінеральних добрив, продукції хімічної промисловості. Словаччина вивозить свою продукцію здебільшого в країни Європи (близько 95% всієї продукції) [28].

На даний час немає принципових відмінностей між Словаччиною та Чехією, яка довгий час мала набагато кращі показники. Успіхи Чехії традиційно пояснювалися проведенням структурних реформ, які дозволили оперативно перейти до траєкторії стійкого економічного зростання та вирішувати перспективні проблеми, хоча на початковому етапі надмірне збільшення приватного споживання матеріалізувалося у кризі платіжного балансу (1997 р.). Особливу підтримку в Чехії мають окремі регіони, деякі з них отримують

посилену державну допомогу відповідно до прийнятого урядом Закону про державну підтримку регіонального розвитку.

Достатньо суперечливим є досвід Угорщини. З одного боку, ця країна ще на початку 1990-х років успішно провела політичні та економічні реформи, які дозволили залучити значні обсяги ПІІ. Ще з 1990 року керівництво Угорської Республіки послідовно виконувало програму створення відкритої та вільної ринкової економіки. У 2000 році значне зростання обсягів експорту і капіталовкладень сприяли зменшенню дефіциту поточного платіжного балансу. Економічне пожвавлення спостерігалось після приєднання до ЄС. Зокрема, темпи зростання ВВП, наприклад, за підсумками 2004 р., досягли 4,2%; а, для порівняння, у 2003 р. цей показник був меншим – 3,3%. Стале зростання було зафіксоване й у промисловому виробництві – його темпи становили 8,3%. Темпи зростання ж у секторі АПК взагалі дорівнювали 36%. Економічні успіхи Угорщини, як і Польщі, були забезпечені більш ніж 15%-им зростанням експортних поставок. Протягом 2004 р. Угорщині вдалося залучити 3,3 млрд дол. ПІІ, що на 30% більше, ніж у 2003 р. [96].

Серйозні макроекономічні проблеми виявилися у 2006 р., але вони мають більш макроекономічне підґрунтя, аніж пояснюються наслідками лібералізації зовнішньої торгівлі та макроекономічного середовища.

Отже, країни ЦСЄ при підготовці до членства в ЄС намагалися посилити зовнішню орієнтацію, але не всі країни пройшли випробування членством у ЄС. Зростання обсягів торгівлі між ЄС і країнами ЦСЄ стає дедалі більш значущим, особливо у внутрішньогалузевій торгівлі й торгівлі продукцією переробної промисловості підприємств ЦСЄ [39, с. 466]. Попри значне зростання індексу Грубеля-Ллойда для окремих країн за 1993 – 2003 рр. (Польща – 85%, Румунія – 61%, Чехія – 55%, Словаччина – 43%, Словенія – 37%, Угорщина – 35%, Болгарія – 20%), частка внутрішньогалузевої торгівлі вважається низькою: Чехія – 50%, Угорщина і Словенія – 40%, Польща – 35%, Словаччина – 30%, Румунія і Болгарія – 30% [95, с. 75–92].

З іншого боку, ще наприкінці 1990-х років показник країн ЦСЄ визнавався найвищим з-поміж інших країн – торговельних партнерів ЄС [71]. Від 80 до 90% внутрішньогалузевої торгівлі становив так званий вертикальний обмін подібними товарами відмінної якості, який позитивно залежав від номенклатури товарів, працеемності товарів, економії від масштабу виробництва та ПШ. Горизонтальний обмін товарами-замінниками теж залежить від ПШ, номенклатури товарів та ступеня концентрації в промисловості, тоді як негативно – від показника працеемності, але найбільше – від індивідуальних особливостей окремих країн.

Приєднання країн ЦСЄ до ЄС надзвичайно ускладнило як законодавчі процеси ЄС, так і процеси ухвалення рішень різними його органами та, як наслідок, спричинило додаткове навантаження на інституційні структури ЄС, вплинуло на зовнішньоторговельну політику ЄС. Крім того, вступ нових членів призвів до поглиблення внутрішньої різноманітності ЄС.

У процесі усіх попередніх розширень до співтовариства приєднувалися країни з приблизно однаковими соціально-економічним розвитком, моделями політичного та соціально-економічного устрою. Головною ж особливістю п'ятого розширення є те, що до ЄС приєдналися країни, які перебувають на етапі економічної трансформації, а їх розвиток значно нижчий, ніж країн – членів ЄС. Це зумовило виникнення додаткових економічних проблем як для старих членів ЄС, так і для країн ЦСЄ [18].

Приєднання до ЄС країн ЦСЄ не слід розглядати як односторонній процес. Крім вигоди для нових членів, він несе в собі підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики всього ЄС через розширення європейського ринку, що дасть змогу старим членам ЄС отримати додаткові економічні переваги. Економічне зростання, країн ЦСЄ внаслідок приєднання до ЄС сприяло і сприятиме надалі збільшенню обсягів їхньої зовнішньої торгівлі з ЄС, що надасть переваги експортерам зі «старих» країн – членів ЄС.

Передбачалося, що після розширення на схід ЄС економічно зростатиме внаслідок формування вигіднішого економічного середовища [61, с. 53], що у

сфері зовнішньої торгівлі товарами і послугами позитивно вплине на: створення нових можливостей для розвитку стратегічно важливих технологізованих та інноваційних ринків; збільшення прибутків потенційних споживачів; підвищення попиту на європейські товари та послуги; зростання попиту на місцево адаптовані товари та послуги; диверсифікацію зовнішньоекономічної та зовнішньоторговельної діяльності.

Ще однією перевагою просування зовнішньої торгівлі ЄС на схід передбачалося отримання старими членами ЄС додаткових конкурентних переваг у країнах ЦСЄ, а саме: доступу до природних ресурсів; географічного розширення економічного середовища; зміцнення позицій євро внаслідок орієнтації нових членів на приєднання до зони євро; глибшої інтеграції ринків капіталу; зменшення витрат внаслідок розміщення окремих економічних секторів у нових країнах-членах.

Проте з такою думкою погоджуються не всі економісти. Так, Д. Лонг вважає таку логіку суперечливою, оскільки в короткостроковій перспективі розширення ринку, безумовно, позитивно вплине на економічне зростання старих членів ЄС. Однак нові члени зможуть скористатися перевагами розширеного ринку лише з часом, у міру успішної імплементації економічних реформ [93, с. 2]. А нині можна визначити лише короткострокові наслідки такого процесу для економічного розвитку країн ЦСЄ.

Польський економіст М. Гориня стверджував, що процес євроінтеграції створив декілька загроз: недостатній розвиток експортного сектора, недостатні можливості фінансування обсягів імпорту, що значно зросли, неможливість фінансування значного дефіциту поточного рахунку припливом ПІІ на довгострокову перспективу [83, с. 86–101]. Селективне стимулювання експорту в окремих секторах немає сенсу, оскільки веде до дискримінації внутрішньоорієнтованих галузей, а також несприятливих зовнішніх ефектів: «війна» субсидій, протекціоністські акції у відповідь, переінвестування в експортних галузях, спотворення інвестиційних «сигналів». Насправді потрібно підвищувати ефективність обох секторів – експортно і внутрішньо-

орієнтованого – за допомогою консолідації підприємств та посилення конкурентних засад в економічному середовищі.

Одразу слід зауважити, що в останні роки економіка ЄС розвивалась доволі повільно. Отже, в економіці ЄС протягом останніх років чітко простежуються негативні тенденції. При цьому найяскравіше вони виявляються у двох найбільш розвинених країнах – Франції та Німеччині, в яких навіть не виконуються два критерії членства в ЄВС. Проте слід зауважити, що такі негативні тенденції у розвитку економіки ЄС почали проявлятися задовго до розширення ЄС на схід і, як уже зазначалося, після вступу країн ЦСЄ економічна ситуація в ЄС аж ніяк не стала гіршою, а показники 2006 р. свідчать про деяке зростання економіки країн ЄС. Проте Чехія не стала винятком серед інших країн ЦСЄ у проявах негативних наслідків вступу до ЄС. Як і у Польщі та Угорщині, тут зріс рівень інфляції.

Практичний досвід підтверджує теоретичні аргументи, що вигоди від лібералізації зовнішньої торгівлі значно перевищують втрати. Сучасні економісти Р.Левін, Д.Ренелт [92], В.Баласубраманям, М.Салісу та Д.Сапсфорд у своїх дослідженнях доводять, що розвиток зовнішньої торгівлі має тісний зв'язок та вплив на економічне зростання країни. Вони виявили зниження торгових бар'єрів на ефективність ПІІ і покращення макроекономічних показників. Д.Доллар [77], В. Істерлі [78], Дж. Лі, М.Харт [85], Д. Ко та Е. Хелпман також підтверджують позитивну кореляцію між торгівлею та економічним зростанням національної економіки. Зовнішня торгівля стимулює розширення ресурсної бази, зростання ємкості внутрішнього ринку, поглиблення спеціалізації країни, що сприяє збільшенню продуктивності використання ресурсів, збільшення зайнятості населення, прискорення структурних зрушень відповідно до вимог світового розвитку, залучення новітніх технологій [1, с. 214–222].

Прямий зв'язок між збільшенням експорту та економічним зростанням для перехідних економік підтверджено емпірично П. Крістоферсеном та П. Дойлом [75, с. 17–18]. Водночас в Угорщині з початку 1990-х років значне збільшення експорту та його переорієнтація на ринки ЄС супроводжувалися значним спадом виробництва [87, с. 9].

Оскільки країни ЦСЄ можна умовно класифікувати як малі та бідні на природні ресурси, об'єктивно це посилює стимули до лібералізації зовнішньої торгівлі [94, с. 117–126]. Більш схильні до лібералізаційних заходів країни з вищим рівнем доходу на душу населення (хоча це не становить однозначної залежності) та політичною стабільністю. Безумовно, за рівнем економічного розвитку країни ЦСЄ, навіть такі як Польща, Угорщина та Чехія, значно поступаються країнам – старим членам ЄС. Якщо традиційно європейці побоювалися негативних наслідків розширення внаслідок не тільки зовнішньоторговельних структурних змін, але й великих дотацій структурних фондів ЄС для цих країн, то не менш обґрунтованими є побоювання щодо втрат від лібералізації торгівлі для країн ЦСЄ.

В ідеальному випадку лібералізація зовнішньої торгівлі супроводжується перерозподілом ресурсів – без будь-яких втрат доходу чи зайнятості, проте більш реалістично сподіватися на короточасне збільшення безробіття. Досвід країн, що розвиваються, засвідчує відсутність помітного зв'язку між лібералізацією зовнішньої торгівлі та безробіттям [94, с. 121–122], проте зазначений висновок не виглядає «автоматичним» для країн ЦСЄ.

Емпіричні дослідження в 1990-х роках показували, що реформа зовнішньої торгівлі та режиму обмінного курсу має негайний позитивний ефект на зростання економіки, тоді як лібералізація цін та структурні реформи підприємств мають короточасний негативний ефект [14, с. 24]. Для Польщі показано, що збільшення обсягів імпорту не супроводжувалося «імпортом» безробіття, хоча конкурентний тиск може розглядатись як чинник деякого зменшення попиту на робочу силу, однак набагато слабшого, ніж про це твердили опоненти євроінтеграції [100, с. 20–44]. Також немає ознак диференціації заробітної плати, оскільки «імпорт» висококваліфікованої робочої сили в товарах з-за кордону є вищим від «імпорту» некваліфікованої праці. Відповідно, зменшення попиту на працівників з найвищою заробітною платою не створює підстав для диференціації заробітної плати.

Існують емпіричні свідчення, що участь країн ЦСЄ у монетарному союзі збільшує обсяги зовнішньої торгівлі і таким чином дозволяє не турбуватися можливою асиметричністю макроекономічних шоків та вразливістю до потоків капіталу за умов недосконалості фінансових ринків, що становить одне з важливих обмежень платіжного балансу. З іншого боку, певні переваги для незалежної фіскальної і монетарної політики створює спеціалізація у відмінних секторах, що підвищує ступінь стійкості до асиметричних шоків. Водночас збільшення обсягів торгівлі між підрозділами ТНК стимулює симетрію циклів ділової активності; подібним чином діють координація фіскальної політики та стабільність обмінного курсу.

Проведення лібералізації зовнішньої торгівлі за умови євроінтеграції повинно підвищити її надійність та незворотність, яка за інших умов залежить від політичних чинників [97, с. 120].

З іншого боку, країни – члени ЄС створюють помітний «ефект локомотива», що полегшує адаптацію до лібералізаційних заходів. Емпірично встановлено, що кожен відсоток зростання ВВП у країнах ЄС –15 поліпшує динаміку ВВП країн ЦСЄ на 0,6% проти 0,3% – для країн Середземномор'я [36, с. 267]. Також це збільшує обсяги загального експорту на 1,5%, а експорту в країни ЄС – 15 на 17%; водночас відбувається поліпшення якісної структури експорту. Разом з тим, підвищення відсоткової ставки на 1% погіршує динаміку ВВП на 0,2% і зменшує приплив капіталу на 5,4%.

Успішна лібералізація зовнішньої торгівлі повинна сприяти збільшенню експорту, що може означати наявність позитивної кореляції між імпортом та експортом. Природно припустити, що здешевлення імпорту та його «інвестиційний» характер повинні сприяти становленню сучасного експортного сектора, який здатен збільшувати обсяги реалізації технологічної продукції на зовнішній та внутрішній ринок.

Достатньо складним (і не без проблемним) є процес адаптації торговельного режиму країн ЦСЄ до спільної торговельної політики ЄС. Б. Гаврилишин ще наприкінці 1990-х років наголошував на перевагах економічної

інтеграції з країнами ЄС як засобі підвищення конкурентоспроможності, «ринкового перетягування» традиційно великого запасу теоретичних знань у нововведення, корисні з комерційної точки зору, а також доступу до найкращої освітньої перспективи [13, с. 22–23]. Водночас визнавалися потенційні обмеження у вигляді стану політичних інститутів (законодавчих, виконавчих, судових), поширення бюрократичних перепон та корупції, структурних проблем, недостатньої площини контактів із Західною Європою. Сприятливий вплив країн ЦСЄ природно пояснити насамперед розширенням транскордонного співробітництва [20, с. 101–108] і можливостями диверсифікації експорту на сучасній технологічній основі [92, с. 11–22], що повинно посилити позитивні імпульси від переорієнтації української економіки на ринки країн ЄС для довгострокового економічного зростання [17, с. 38–43; 68].

Загалом за умов євроінтеграційного процесу становить практичний інтерес вивчення особливостей лібералізації зовнішньої торгівлі та її впливу на основні економічні показники. Досвід країн ЦСЄ виглядає корисним, оскільки дозволяє з істотним випередженням побачити баланс переваг і недоліків лібералізації зовнішньої торгівлі та мінімізувати можливі виклики, які неважко ідентифікувати з проведеного попереднього розгляду відповідної проблематики: а) погіршення сальдо експорту-імпорту товарів і послуг, б) повільне технологічне ускладнення експорту, в) можливість недооцінки внутрішнього ринку коштом гіпертрофованої орієнтації на зовнішні ринки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

2.1. Аналіз особливостей зовнішньоторговельної політики країн Центральної та Східної Європи в умовах членства в ЄС

Розширення ЄС протягом понад 60-річну його історію є ефективним як для країн ЦСЄ, так і для країн, що вже належали до інтеграційного об'єднання. Кожна країна, що стала повноправним членом ЄС, змушена прийняти певні умови у сфері зовнішньоторговельної політики.

По-перше, засади торговельної політики ЄС: пріоритет багатосторонніх відносин і сталої торговельної політики; сприяння процесам глобалізації (збалансування відкритої ринкової економіки та правил світової торгівлі); збереження ознак європейської моделі (специфіка сільського господарства, що відображається в спільній аграрній політиці, культурна різноманітність ЄС, охорона довкілля тощо); підтримка та сприяння інтеграції країн, що розвиваються, до світової торгівлі; підтримка регіональної інтеграції.

По-друге, засади торговельного та митного права ЄС, зокрема міжнародні дво- і багатосторонні угоди ЄС, Єдиний митний тариф, засоби захисту торгівлі (антидемпінгові, антисубсидійні та запобіжні заходи), нинішня система тарифних преференцій та зобов'язання, що з них випливають, тощо.

По-третє, готовність делегувати свої національні повноваження щодо ведення міжнародних торговельних переговорів та формування зовнішньоторговельної політики загалом інституціям ЄС.

Особливості трансформації зовнішньоторговельної політики в результаті приєднання країн ЦСЄ до ЄС можна класифікувати за критеріями (Додаток Б): сфера прояву; ефект; рівень прояву; термін прояву; характер впливу на національну економіку.

Основним політичним наслідком трансформації зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ є підвищення або зменшення (у разі порушення зобов'язань) участі і ролі країн ЦСЄ у інтеграційному об'єднанні. Економічні наслідки стосуються пожвавлення або, навпаки, скорочення виробництва, експорту, імпорту, структурних змін економіки, зростання або зменшення обсягу ПІІ тощо. Соціальні наслідки включають доходи населення, зайнятості, диференціацію населення за рівнем доходів, розвиток інфраструктури тощо.

Основні національні позитивні наслідки вступу включають отримання кращого доступу до світових ринків товарів і послуг, міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках, можливості розв'язання торговельних суперечок, пожвавлення виробництва в експортно орієнтованих галузях, посилення стимулів для інновацій завдяки кращому захисту прав інтелектуальної власності, розширення асортименту товарів на внутрішньому ринку та зниження їх ціни, оздоровлення інвестиційного клімату.

Трансформація зовнішньоторговельної політики країни при вступі до ЄС для її економіки загалом дає макроекономічні результати. Економічні зміни цього процесу охоплюють наслідки для бізнесу та споживачів, з тією особливістю, що в короткостроковому періоді проявляються переважно негативні результати, які мають компенсуватися в довгостроковому періоді.

Теоретичні аргументи та практичний досвід країн ЦСЄ підтверджують, що здобутки значно перевищують втрати. Свідченням цього є прагнення і інших країн Європи не стояти осторонь європейських інтеграційних процесів, а активно залучатися до них, підтримувати й розвивати зв'язки з ЄС в усіх сферах суспільного життя, у тому числі у сфері торгівлі.

Зростання зовнішньоторговельного обороту тим самим засвідчує успішну інтеграцію країн ЦСЄ до ЄС. Зростання обсягів зовнішньої торгівлі та спрощений доступ до спільного ринку ЄС помітно пожвавили ці процеси [37, с. 274].

Передусім слід відзначити досвід Польщі, яка під час вступу до ЄС зберегла місткий внутрішній ринок і вдало використовує його можливості для

нейтралізації можливих впливів ліберального торговельного режиму. Попри значний розвиток аграрного сектора з переважанням дрібних фермерських господарств, вдалося створити ефективну переробну галузь, що дозволило вже після вступу до ЄС подвоїти обсяги експорту продовольчих товарів – до 12 млрд. євро. Запорукою успіху стало активне залучення іноземних інвесторів, що посилювало конструктивну конкуренцію з місцевими виробниками і дозволило підвищити конкурентоспроможність польської продукції. З подібним успіхом Польща активно залучала іноземні інвестиції для модернізації автомобільної галузі та виробництва побутової техніки.

Хоч у державній власності залишилася більшість підприємств паливно-енергетичного сектора, своєчасна лібералізація цін на вугілля, природний газ та інші енергоносії сприяла подоланню цінових деформацій, які зазвичай перешкоджають поліпшенню якісної структури зовнішньої торгівлі. Не було знехтувано можливостями збільшення експорту в такій працездатній галузі як виробництво меблів. Польща зуміла стати виробничою базою для багатьох європейських компаній, але без деструктивного «витіснення» місцевого виробництва споживчих товарів на внутрішній ринок. Останнім часом активізувалися зусилля щодо залучення технологічних компаній. У Лодзі реалізується масштабна інвестиція американської компанії Dell. Біля Варшави розмістила власне виробництво рідкокристалічних екранів корейська компанія Samsung. Великі сподівання пов'язуються з дослідницькими центрами американських компаній Google і Microsoft.

Водночас на прикладі Угорщини помітно, що переваги від залучення іноземних інвестицій як чинник гармонізації процесу зовнішньоекономічної лібералізації не варто абсолютизувати. Попри значно більше залучення ПІІ, ніж у Польщі, так і не вдалося підвищити стійкість угорської економіки до несприятливих змін на зовнішніх ринках. Восени 2021 р. Угорщина опинилася на межі серйозної фінансової кризи, яку вдалося відвернути лише за допомогою масштабного пакету фінансової допомоги від МВФ (15 млрд доларів), ЄС (4,5

млрд доларів) та Світового банку (1,5 млрд доларів). Причиною несприятливого перебігу подій стала надмірно експансійна фіскальна і монетарна політика.

Також слід враховувати, що торгівля країн ЦСЄ із ЄС надає додаткові переваги, оскільки розширення ЄС означає не тільки зростання зовнішньої торгівлі між країнами ЦСЄ (одноосібно) та країнами – «старими» членами ЄС, а збільшення зовнішньоторговельного обороту між країнами – членами ЄС, здебільшого країнами ЦСЄ. Наприклад, половина польсько-вишеградської торгівлі (торгівлі з Чехією, Словаччиною та Угорщиною) припадає на Чеську Республіку, дружні стосунки з якою розвинулися впродовж 90-х років ХХст., тобто за час трансформації зовнішньоекономічної політики країн регіону [80, с. 276].

Таке надання пріоритетів у зовнішній торгівлі між країнами – членами ЄС, пов'язане, насамперед, із можливістю проводити конкурентоспроможну політику в даному регіоні, передбачає:

- здійснення комплексу заходів щодо формування ефективного конкурентного середовища;
- зменшення частки монопольного сектора в економіці, зокрема у зовнішньоекономічній сфері та зовнішній торгівлі;
- удосконалення правил конкуренції (з урахуванням правил і вимог ЄС);
- упровадження сучасних методів державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній сфері;
- зменшення монопольного впливу держави на зовнішню торгівлю, захист і підтримку конкуренції і вітчизняного виробника, розвиток інституційного забезпечення зовнішньої торгівлі [3, с. 228].

Цю політику країнам ЦСЄ легше проводити у центральній та східноєвропейському регіоні, оскільки усі країни ЦСЄ перебувають на більш-менш однаковому етапі розвитку національної економіки та на однаковому рівні інтеграції у світове співтовариство.

Аналізуючи співвідношення експорту та імпорту (Додаток В) можна зауважити, що у країнах ЦСЄ, тобто в нових країнах – членах ЄС, спостерігається

випереджальне зростання імпорту товарів і послуг над експортом, включаючи абсолютні (експорт/імпорт у млн дол. США) та відносні (приріст експорту/імпорту, приріст експорту/імпорту на душу населення) значення показників, на відміну від країн – «старих» членів ЄС та ЄС загалом.

Переважання імпорту над експортом може означати меншу конкурентоспроможність товарів і послуг місцевого виробництва та орієнтацію зовнішньої торгівлі на сировинності, технологічно менш розвинені виробництва.

Лібералізація зовнішньої торгівлі, процеси приватизації та розвитку сучасних ринкових відносин у країнах ЦСЄ підвищують інвестиційну привабливість Центрально-Східної Європи, що сприяє припливу ПІІ у національні економіки країн ЦСЄ як нових, перспективних і надійних партнерів у ЄС. Своєю чергою, лібералізація фінансового ринку, інтеграція до ЄС та глобальні тенденції створюють перспективи для зростання потоку ПІІ [10, с. 45].

На прикладі чеських підприємств встановлено, що ПІІ позитивно впливають на технологічне зростання завдяки передачі технологій, але можуть «витіснити» той місцевий бізнес, який не має закордонних партнерів [81]. У Польщі виявлено, що іноземні інвестори мають вищу схильність як до імпорту, так і експорту. З кінця 1990-х років зменшення від'ємного сальдо експорту-імпорту для окремих галузей могло означати, що Польща все більше використовувалася як експортна платформа для працездатних галузей, але це не сприяло поліпшенню якісної структури експорту, що може розглядатися перешкодою для адаптації до економічного середовища ЄС. Водночас зауважено, що з кінця 1990-х років порівняльні переваги польських підприємств почали зміщуватися у бік технологічних товарів [73, с. 24]. Аналіз напередодні вступу до ЄС показував, що країни ЦСЄ мають відчутні порівняльні переваги у виробництві багатьох промислових товарів і набагато менше залежать від використання сировини, ніж країни, що розвиваються [102].

Б. Ейкенгрін та Р. Коль зауважили, що з початку 1990-х років найбільших успіхів у поліпшенні якісної структури експорту досягли Чехія та Угорщина, тоді як Болгарія і Словаччина далі спеціалізувалися на виробництві товарів з низькою

доданою вартістю; Польща і Румунія займали проміжні позиції [80, с. 169–201]. ПІІ слугували чинником технологічного та організаційного прогресу лише у Чехії та Угорщині, а згодом – у Польщі. Автори стверджували, що європейська інтеграція має індивідуальні риси для окремих країн.

Іншим потенційним обмеженням для економічного розвитку могло стати відчутне збільшення імпорту в усіх країнах ЦСЄ, яке супроводжувалося одночасним погіршенням сальдо поточного рахунку. Традиційно міркування щодо високого самодостатнього дефіциту експорту-імпорту товарів і послуг підтримувалися аргументами «інвестиційного» характеру імпорту та відповідного сприятливого впливу на обсяги експорту та динаміку промислового виробництва ВВП на віддаленішу перспективу [88], а також власне вступу до ЄС. Тривожні оцінки щодо значного дефіциту поточного рахунку висловлювалися неодноразово [25], але не призводили до коригування макроекономічної політики, яка за умови лібералізації зовнішньої торгівлі ставала практично єдиним інструментом вирівнювання платіжного балансу, тим паче у країнах з фіксованим обмінним курсом національної грошової одиниці. Оскільки з початку 1990-х років значне зниження ставок імпортного мита супроводжувалося посиленням нетарифного захисту та запровадженням обмежень на рух капіталу, це могло мати на меті підтримання рівноваги платіжного балансу. Розрахунки напередодні вступу до ЄС показували, що членство в ЄС дозволить отримати більше інвестицій з-за кордону, але одночасно збільшить обсяги імпорту.

Загалом фінансова криза останніх років привернула увагу до проблеми надмірної залежності від зовнішнього попиту та недостатнього розвитку внутрішнього ринку. Вперше недоліки надмірної залежності від зовнішнього попиту виявили себе ще в 1998 – 1999 рр., зокрема у Болгарії.

Вузькість внутрішнього ринку зумовила підвищену експортну орієнтацію економіки, передусім для малих країн Балтії та Словенії. Додатковим стимулом слугував розрив колишніх господарських зв'язків із країнами – колишніми республіками СРСР. Пристосування до західного ринку стимулювало попит на

експорт сировини й напівфабрикатів із високою матеріаломісткістю, а також продукції машинобудівної й металообробної промисловості. Порівняльні переваги промислового виробництва Естонії в експорті на міжнародних товарних ринках спричинили зростання реекспорту, частка якого у загальній вартості експорту сягає 30%. Якщо у 1990 – 1991 рр. за умов тотального дефіциту був застосований механізм обмеження попиту сотень товарних позицій квотуванням і ліцензуванням, то надалі масштаби вживання захисних інструментів (залишаючи під захистом лише глину, кварц тощо) було радикально обмежено. На сьогодні серед експортних товарів із Естонії мито накладається на предмети художнього й історичного спрямування; більшість товарів підлягає вільному ліцензуванню.

Подібною переорієнтацією зовнішньої торгівлі на ринки ЄС характеризуються Литва і Латвія. В 2020р. обсяг торгівлі Литви з ЄС досяг майже 50%, в той час як із країнами СНД скоротився з 85 на початку 90-их років до 16% [16]. Найважливішими торговельними партнерами Литви є Німеччина, Латвія, Польща та Великобританія.

Процес переорієнтації на ринки ЄС не є безпроблемним. Якщо у Литві в структурі експорту переважають мінерали, транспортні засоби, текстиль, машини та устаткування, продукція хімічної промисловості, то в Латвії основним експортним товаром є деревина, яка становить 37,5 % загального обсягу експорту. В імпорті обох країн переважають електротовари, хімічні речовини та енергоносії.

Структурні проблеми мали бути найбільш серйозними для країн Балтії, які були найтісніше інтегровані з ринками інших республік СРСР. Перебудова зовнішньоторговельної сфери за нових умов розширення зв'язків із країнами ЄС природно ускладнилася наявністю великих сировиннозалежних переробних підприємств із практикою централізованого державного розподілу ресурсів. Цілком очікувано процес переорієнтації підприємств Естонії, Латвії і Литви на нові ринки виявився складним і тривалим. Приміром, в Естонії за 1990 – 1994 рр. сукупне зменшення обсягів ВВП становило 36%. Економічне зростання

відновилося лише у 1995 році, коли ВВП зріс на 4,6%. Дуже важливу роль у зміцненні зовнішньоторговельних зв'язків зіграла Фінляндія, яка дотепер залишається одним з основних торговельних партнерів Естонії [101]. З-поміж інших країн торговельних партнерів вирізняються Швеція, Норвегія, Німеччина та Великобританія, деякі країни СНД. Попри збільшення останнім часом експорту мобільних телефонів і телевізорів, у експорті переважає сировинна продукція – текстиль та продукти харчування, а також мобільні телефони і телевізори.

В 2018 – 2020 рр. за економічними параметрами розвитку країни Балтії наздоганяли Польщу й Чехію, але у 2021 стабільності перетворень заважають кризи, які періодично повторюються. Динаміка основних макроекономічних показників зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ подана у Додатку Г.

Діаметрально протилежна ситуація в іншій малій економіці – Словенії, яка характеризується макроекономічною стабільністю, стійким темпом економічного зростання на рівні 4 – 4,5%. Успіх економіки Словенії визначила переорієнтації на ринки ЄС (понад 60%) та поліпшення якісної структури зовнішньої торгівлі. В експорті переважає продукція машинобудування, автомобільної, текстильної та хімічної промисловості, продукти харчування. В імпорті переважають нафта та нафтопродукти, природний газ, сировина. Поглибленню ринкових відносин з ЄС сприяла політика мінімізації втрат від розпаду Югославської Федерації [28].

Збільшення імпорту розглядалося чинником як збільшення експорту, так і забезпечення потреб внутрішнього споживчого ринку, що пов'язувалося із сприятливим супутнім впливом на експорт. О. Шнирков стверджує, що переорієнтація 10-ти країн ЦСЄ на спільний внутрішній ринок ЄС сприяла дифузії передових технологій, вона активно формувала виробництва третього і четвертого технологічних укладів, поліпшила конкурентні позиції на світових ринках загалом.

Якщо для більшості країн, що розвиваються, не виявлено помітної кореляції між лібералізацією зовнішньої торгівлі та станом платіжного балансу [94, с. 123],

то для перехідних економік за допомогою методології VAR/VEC знайдено обернений зв'язок між ВВП і торговельним балансом, проте чіткість результату втрачається для поточного рахунку [68, с. 399–425]. Погіршення торговельного балансу переважно погіршує динаміку ВВП, однак вплив на промислове виробництво виявився протилежним. Пожвавлення промислового виробництва у Німеччині веде до поліпшення торговельного балансу в Польщі та Чехії, тоді як протилежне спостерігається в Угорщині та Словаччині. Супутнє поліпшення поточного рахунку зауважено лише у Латвії. Німецьке промислове виробництво слугує чинником економічного зростання в Чехії, Польщі та Словенії, але у Словаччині та Литві простежується несприятлива залежність.

2.2. Оцінка тенденцій формування сучасної зовнішньо-торговельної політики України

Євроінтеграція стала стратегічним напрямом забезпечення поступу України до високих економічних, соціальних і політичних показників розвитку українського суспільства. Водночас у ситуації, коли експорт є одним із найважливіших чинників розвитку окремих галузей національної економіки, стає очевидним, що без повноправної участі України у міжнародній торгівлі неможливо ефективно здійснювати зовнішньоторговельну діяльність.

Мета зовнішньоторговельної політики України полягає у:

- сприянні розвитку конкурентної економіки та залученні операторів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) до неї;
- більш ефективному виході вітчизняної продукції на іноземні ринки;
- захисті українських виробників від протекціоністських заходів інших держав;
- створенні правил, процедур для керування торговельними відносинами та спеціальних органів для розв'язання конфліктів і впровадження періодичної модернізації міжнародного торговельного режиму.

Завдання зовнішньоторговельної політики України на сучасному етапі полягають у:

- створенні належної системи ЗЕД, відповідній господарському потенціалу України, інтересам її економічної безпеки системи ЗЕД, забезпечення ефективного економічного регулювання ЗЕД країни;
- забезпеченні належного економічного регулювання ЗЕД України;
- знаходженні оптимальних шляхів виходу українських виробників і трейдерів на зовнішні ринки;
- захисті інтересів українських виробників і трейдерів на зовнішніх та внутрішніх ринках.

Реалізація цих завдань та інтеграційних прагнень України з урахуванням національної безпеки, забезпечення базових національних економічних інтересів у багатосторонньому співробітництві неможливі без всебічного врахування сучасних геополітичних реалій і перспектив [21, с. 18]. Однією з найбільш вагомих з них, на наш погляд, видається орієнтація на співробітництво з країнами ЦСЄ, що становить інтерес відразу з декількох причин. По-перше, в економіках країн ЦСЄ зберігаються сегменти ще старого «радянського» укладу, які полегшують співробітництво для багатьох вітчизняних підприємств. Передусім важливо, що торгівля з країнами ЦСЄ створює попит на несировинний експорт. По-друге, країни ЦСЄ є географічними сусідами, що об'єктивно посилює стимули для зовнішньої торгівлі згідно з відомою гравітаційною моделлю Тінбергена. По-третє, практичне значення має адаптація структури виробництва до реалій ліберального торговельного середовища, яку країни ЦСЄ практично завершили, а Україна – лише розпочала. Фактично країни ЦСЄ перебувають «на крок попереду» від України, що об'єктивно посилює переваги від співробітництва в контексті євроінтеграційної стратегії.

Сучасна зовнішньоторговельна політика України повинна базуватися на принципах та методологічних засадах зовнішньої торгівлі, які зумовлені такими чинниками:

- зміною стратегічних напрямів, викликаних новим розподілом світових політичних та економічних центрів;
- створенням наднаціональних органів та організацій, чітко структурованих відповідно до «нового світового порядку»;
- необхідністю переорієнтації національної економіки на високі інноваційні технології внаслідок підвищення конкуренції на світових ринках;
- вивченням досвіду країн, що перебувають «на крок попереду» від України, для з'ясування можливості його використання з метою отримання оптимальної моделі зовнішньоторговельної політики, здатної вивести національну економіку на рівень високорозвинених країн світу, а також можливості прогнозування її динаміки, насамперед зовнішньоекономічного сектора.

Необхідно ретельно переглянути всю сукупність зовнішньо-економічних зв'язків України за всіма стратегічними напрямками економіки на державному рівні, оптимізувати їх на основі критеріїв доцільності та ефективності, відповідності національним економічним інтересам України і на цій основі виробити нові принципові підходи до ведення зовнішньоторговельної політики з країнами ЄС. Аналогічні вимоги мають стати підґрунтям економічного співробітництва України з країнами СНД, із переважною більшістю країн, що розвиваються.

Оскільки глобалізація міжнародного економічного розвитку зумовлює інтеграцію національних економік до світової економіки на основі формування економічних об'єднань країн з тим чи іншим рівнем узгодженості їхніх національних економічних політик, стратегічна програма розвитку зовнішньоторговельних відносин України повинна при цьому обов'язково забезпечувати суверенітет України, гарантувати її національну зовнішньоекономічну безпеку. Вся розгалужена сукупність зовнішньо-торговельних зв'язків України із зарубіжними партнерами повинна ґрунтуватися на еквівалентному, взаємовигідному обміні, міжнародному поділі та кооперації праці. Участь України у міжнародній торгівлі повинна спиратися на комплексну, гнучку і динамічну державну зовнішньо-економічну та зовнішньоторговельну політику, в основу

якої має бути покладена максимальна господарська свобода безпосередніх виробників, експортерів товарів та послуг.

Не менш важливою є відкритість вітчизняної економіки для широкої та взаємовигідної участі в регіональних і світових господарських та валютно-фінансових системах і структурах.

При розробці основних принципів, на яких повинна базуватися зовнішньоекономічна та зовнішньоторговельна політика України, необхідно враховувати можливі економічні наслідки розширення ЄС для найважливіших секторів української економіки (Додаток Д), оскільки просування європейського ринку на схід суттєво змінює умови ведення міжнародної торгівлі між Україною та ЄС.

Взаємозалежні впливи можуть призвести до причинно-наслідкових зв'язків, за яких зовнішні фактори можуть значно впливати на розвиток тієї чи іншої ситуації. Залежність виникає тоді, коли для розв'язання проблеми необхідні відповідні пристосування, які дадуть змогу країні або впливати на негативну ситуацію, спричинену зовнішніми факторами, або ліквідувати наслідки, або перекласти витрати на пристосування на інші країни. Така залежність виявляється, насамперед, у економічній чутливості, під якою розуміють схильність національної економіки відчувати негативний вплив зовнішніх факторів до того моменту, поки економіка не пристосується до даної ситуації з метою уникнення негативних наслідків [18, с. 45].

Як наслідок, змінюються не тільки зовнішньоторговельні правила ведення торгівлі із значною частиною країн – сусідів України, але і виробничо-торговельний потенціал галузей української економіки, які задіяні у зовнішній торгівлі з даними країнами.

Зміни у зовнішньоторговельній політиці України у зв'язку з євроінтеграційним поступом країн ЦСЄ та України потрібно розглядати не тільки як відкриття внутрішнього ринку, але і як набуття певних прав щодо виходу на світові ринки, можливість захисту національного виробника від масо-

ваного, демпінгового чи недоброякісного імпорту, використання діючого в СОТ та ЄС механізму регулювання торговельних спорів [38].

Здійснення зовнішньоторговельної політики України на нових принципах у відповідності до євроінтеграційних прагнень України допоможе забезпечити корегування напрямів перспективного розвитку даних галузей вітчизняної економіки, створити сприятливі умови для їх успішної трансформації.

Приєднання до СОТ можна розглядати як початок складного процесу входження національної економіки до системи світового ринку. Зміцнення усіх сфер економіки, гарантування національної та економічної безпеки країни не можна «принести в жертву» лібералізації ринку.

Розробляючи основи зовнішньоторговельної політики у сучасних умовах, необхідно використовувати концептуальний науковий підхід, що дасть можливість здійснити конструктивний вплив на розвиток інтеграційних процесів у галузях вітчизняної економіки, поглиблено досліджуючи реальні процеси, прогнозуючи їх позитивні і негативні наслідки, розробляючи заходи із зниження ризиків.

Отже, узагальнюючи викладене вище, а також враховуючи принципи сучасної зовнішньоекономічної політики за визначенням СОТ [42, с. 155– 156], виділимо найвагоміші принципи здійснення зовнішньоторговельної політики України в умовах розширення ЄС та підготовки України до вступу до ЄС:

- принцип забезпечення економічної безпеки України у здійсненні зовнішньоторговельної діяльності;
- принцип свободи зовнішньоторговельного підприємництва;
- принцип юридичної рівності та недискримінації суб'єктів зовнішньоторговельних відносин;
- принцип використання засобів, методів та форм зовнішньої торгівлі відповідно до вимог СОТ;
- принцип державної підтримки високотехнологічних галузей, їх інноваційного та наукового забезпечення розвитку;

- принцип уніфікації та стандартизації зовнішньої торгівлі відповідно до вимог міжнародної торгівлі СОТ та ЄС;
- принцип забезпечення охорони природного навколишнього середовища та охорони здоров'я в Україні.

Таким чином, в узагальненому вигляді усі означені принципи можна відобразити рисунком 2.1.

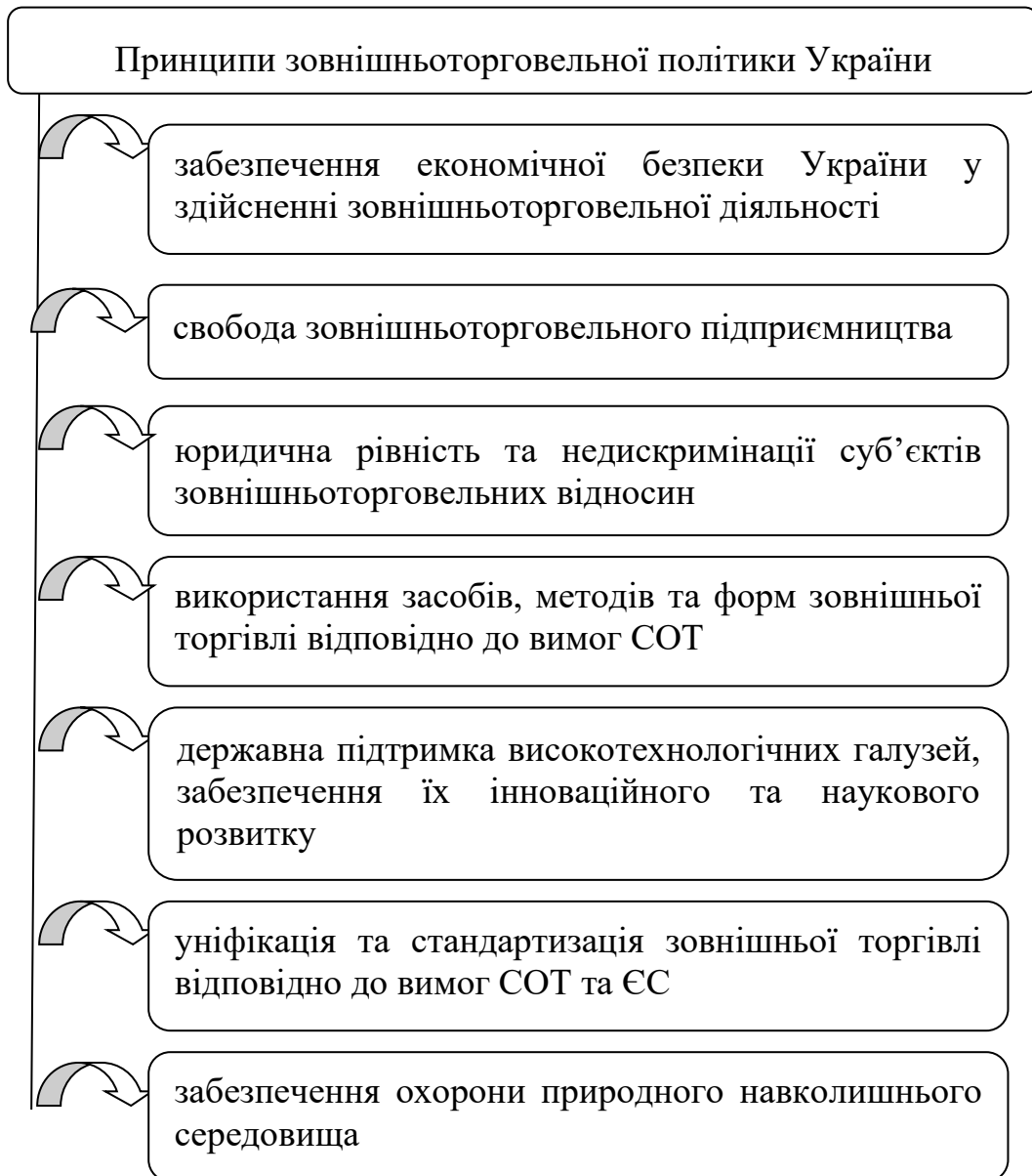

Рисунок. 2.1. Принципи зовнішньоторговельної політики України

[складено автором]

Принципово важливими складовими зовнішньоторговельної політики повинні бути також і соціальна адаптація до нових, конкурентних умов

діяльності вітчизняних товаровиробників та масштабна інформаційна підтримка здійснюваних заходів.

Основні принципи здійснення зовнішньої торгівлі України повинні забезпечувати розвиток національної економіки, збут національних товарів на ринках інших країн, створювати кращі умови для своїх фірм у конкурентній боротьбі з експортерами, а також сприяти вирішенню таких внутрішньоекономічних завдань, як скорочення безробіття, підвищення зайнятості в певних регіонах і галузях, вирішення соціально-економічних проблем тощо.

Здійснення зовнішньоторговельної діяльності на основі запропонованих принципів ведення зовнішньоторговельної політики України забезпечується застосуванням протекціоністських за сутністю інструментів (обґрунтованого, селективного, тимчасового протекціонізму, спрямованого на модернізацію економіки, розвиток інновацій і посилення міжнародної конкурентоспроможності економіки України), оскільки за умов глобальної конкуренції вони дають змогу захистити національні економічні інтереси країн та регіональних угруповань за умови дотримання уніфікованих вимог і правил СОТ та ЄС.

Для визначення особливостей формування зовнішньоторговельної політики України на сучасному етапі важливо визначити потенційні позитивні та негативні наслідки від членства України в СОТ та ЄС, що дозволить ефективніше визначати пріоритетні цілі політики, успішно використовувати ймовірні позитивні і усувати негативні наслідки.

Зупинимось детальніше на оцінці наслідків від вступу України до СОТ.

Для порівняння у додатку Е показано оцінку наслідків від вступу України до СОТ, зроблену експертами АНТ Consulting Group на замовлення українського уряду [63]. Згідно з цим дослідженням внаслідок зміни торговельного режиму у нашій країні слід очікувати підвищення ефективності ЗЕД та конкурентоздатності економіки.

Суттєво наголосити, що зміна торговельного режиму має наслідки не лише на масштаби та динаміку зовнішньої торгівлі, але і на всі важливі галузі промисловості. Звернемо увагу, що йдеться не лише про позитивні, але й

негативні наслідки. Так, за оцінками дослідників Центру Разумкова, негативних наслідків після приєднання до СОТ слід очікувати для таких галузей, як автомобілебудування, видобувна, металургійна, радіоелектронна промисловість, сільгоспмашинобудування.

Прикладом кількісної оцінки може бути дослідження фахівців Міністерства економіки [24], згідно з яким галузі економіки України отримають різні наслідки внаслідок приєднання України до СОТ (табл. 2.1). Згідно цих досліджень, проведених на початку 2022 р., найбільшого спаду зазнали харчова, текстильна, деревообробна промисловості та машинобудування. Найбільш сприятливі наслідки будуть спостерігатися у металургії, виробництві коксопродуктів та виробництві енергетичних матеріалів.

Таблиця 2.1. Оцінка наслідків вступу в СОТ для галузей України

Галузь	Виробництво, %	Експорт, %	Імпорт, %
Економіка в цілому	↑ 3,2	↑ 6,2	↑ 8,7
Металургія	↑ 14,4	↑ 15,5	↑ 1,2
Виробництво коксопродуктів	↑ 12,0	↑ 7,7	↑ 18,1
Виробництво неенергетичних матеріалів	↑ 9,9	↑ 6,4	↑ 15,3
Готелі та ресторани	↑ 8,7	↑ 11,2	↑ 4,0
Пошта та телекомунікації	↑ 7,4	↑ 6,2	↑ 26,6
Видобуток вугілля і торфу	↑ 6,9	↓ 1,6	↑ 14,1
Сільське господарство	↑ 5,2	↑ 31,8	↑ 16,5
Електроенергетика	↑ 5,2	0	↑ 8,7
Хімічна промисловість	↑ 5,0	↑ 5,9	↑ 1,7
Будівництво	↑ 4,8	↑ 0,9	↑ 7,3
Торгівля	↑ 4,4	↑ 8,6	↑ 2,0
Житлокомунгосп	↑ 4,3	-	-
Нафтопереробка	↑ 3,9	↑ 4,4	↑ 4,1
Транспорт	↑ 3,3	↓ 1,6	↑ 5,1
Рибне господарство	↑ 0,8	↑ 2,6	↑ 16,7
Виробництво іншої неметалевої продукції	↓ 0,9	↓ 5,1	↑ 15,1
Машинобудування	↓ 1,7	↓ 2,0	↑ 4,1
Деревообробна і целюлозно-паперова промисловість	↓ 3,9	↓ 5,6	↑ 2,5
Текстильна і шкіряна промисловість	↓ 7,8	↓ 7,2	↑ 3,6
Харчова промисловість	↓ 9,5	↓ 3,3	↑ 97,3

Джерело: [24]

Звернемо увагу на можливі негативні соціальні наслідки після вступу України до СОТ. Так скорочення виробництва внаслідок загострення конкуренції в сільському господарстві призведе до того, що основні

товаровиробники (тобто приватні домогосподарства) залишаться без основного джерела доходу, подібних наслідків можна очікувати і у багатьох інших галузях економіки. Загалом це призведе до збільшення державних видатків на подолання таких негативних наслідків.

Підсумовуючи зазначимо, що вступ України до СОТ чітко обумовлений вимогами ЄС, який прямо пов'язував у 2000-2008 рр. прогрес у відносинах з Україною з входженням України до СОТ. Вказане вимагає більшої уваги держави до нейтралізації негативних наслідків від такого членства, використання можливостей застосування режиму перехідного періоду для окремих галузей і активне використання позитивних наслідків.

2.3. Сучасний стан і перспективи зовнішньої торгівлі України з країнами Центральної та Східної Європи

Ефективна торгова політика відіграє провідну роль у інтеграції України до міжнародної економічної системи, у забезпеченні зростання рівня її економіки. Вона дає змогу налагодити співпрацю на міжнародних ринках, а також завдяки стабільному чи прогнозованому курсу створити механізм, через який міжнародна торгівля впливатиме на розподіл внутрішніх ресурсів, ефективну і конкурентоспроможну трансформацію національної промисловості і сільського господарства, що своєю чергою забезпечуватиме доступ до нових технологій, розширюватиме стимул для вітчизняних експортерів і скоротить тіньову економіку у таких формах, як контрабанда, корупція на митницях тощо.

Досвід функціонування країн – членів ЄС свідчить, що майже всі країни, які в останні десятиріччя досягли найбільш високих темпів економічного зростання, провадили відкриту зовнішньоторговельну політику (протекціоністські заходи були обмежені і поширювалися лише на вузький сегмент економіки).

Отже, інтеграція до ЄС – це інтеграція у світове співтовариство, в якій рушійною силою виступає насамперед регламентована на інтернаціональному

рівні торговельна політика. Вступ і членство в ЄС відкривають для України унікальні можливості консолідації і просування політики лібералізації торгівлі, підвищення інтересу внутрішніх галузей промисловості до експорту на світові ринки, допомагають швидше усувати перешкоди у торгівлі, сприяють формуванню експортного менталітету вітчизняних виробників, розробці експортної стратегії [6].

За останні роки обсяги експортних поставок з України до європейських країн становили 28,7%, у т.ч. в ЄС – 26,3%. Український експорт до ЄС головним чином складають продукти первинної обробки (чорні метали, мінеральне паливо, нафта та продукти її переробки (25% всього експорту). З урахуванням очікуваної рецесії в розвинених європейських країн попит на експортовані сировинні матеріали в короткостроковій перспективі має скоротитися, що негативним чином відіб'ється на показниках українського торговельного балансу. Найбільші обсяги експортних поставок серед країн ЦСЄ здійснювалися до Польщі – 3,4%, а загалом на країни ЦСЄ припадає до 10% обсягів українського експорту.

У 2016-2021 рр. також збільшилися обсяги імпортних надходжень в Україну з Європи – у 1,5 рази. Найбільші імпортні надходження з країн ЦСЄ із Польщі – 5,1%. Європа експортує до нас переважно високотехнологічну продукцію (механічні, електричні машини, устаткування та транспортні засоби становлять приблизно 36% імпорту з ЄС). Країни ЦСЄ є важливими торговельними партнерами України. З кожним роком зростає обсяг товарів, які експортуються та імпортуються в/з країни ЦСЄ (рис. 2.2).

У 2021 р. експорт товарів з України в країни ЦСЄ становив 6,201 млрд дол. США, що на 28,41% більше, ніж у 2020 р. Імпорт товарів з країн ЦСЄ в Україну 2021 р. становив 8,928 млрд дол. США, що на 26,89% більше від значення цього показника у 2020 р. Слід відзначити і негативну тенденцією у зовнішній торгівлі України з країнами ЦСЄ: так якщо у 2016-2017 рр. в зовнішньоторговельних операціях України в цей регіон переважав експорт товарів, то зараз спостерігається значне зростання імпорту в країни ЦСЄ, отже

постійно зростає від'ємне сальдо зовнішньоторговельних операцій з товарами за останні роки. Так, у 2021 р. від'ємне сальдо товарних зовнішньоторговельних операцій становило 2,728 млрд дол. США і порівняно з 2020 р. збільшилося у 1,22 рази (рис. 2.3).

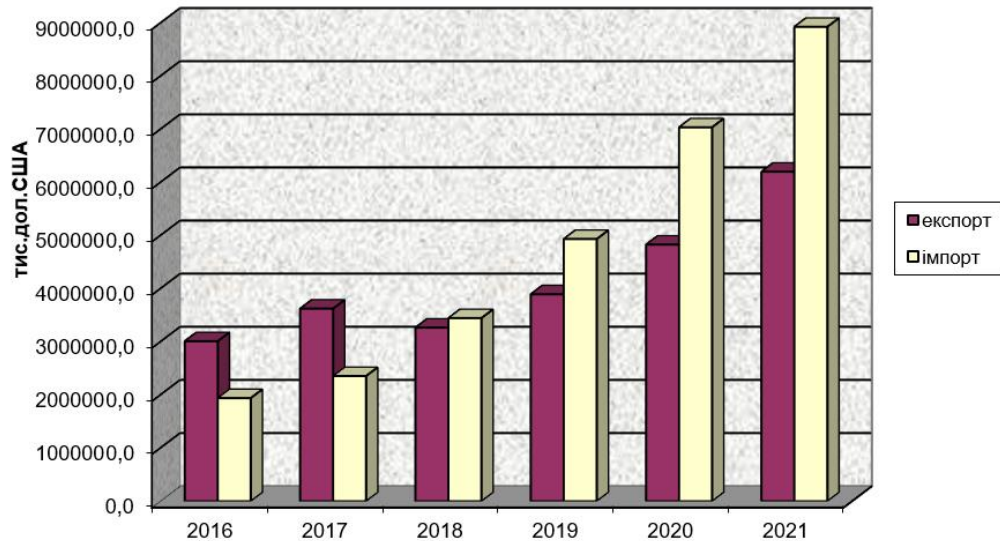

Рисунок. 2.2. Динаміка зовнішньоторговельних операцій України з країнами ЦСЄ, 2016 – 2021 рр.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

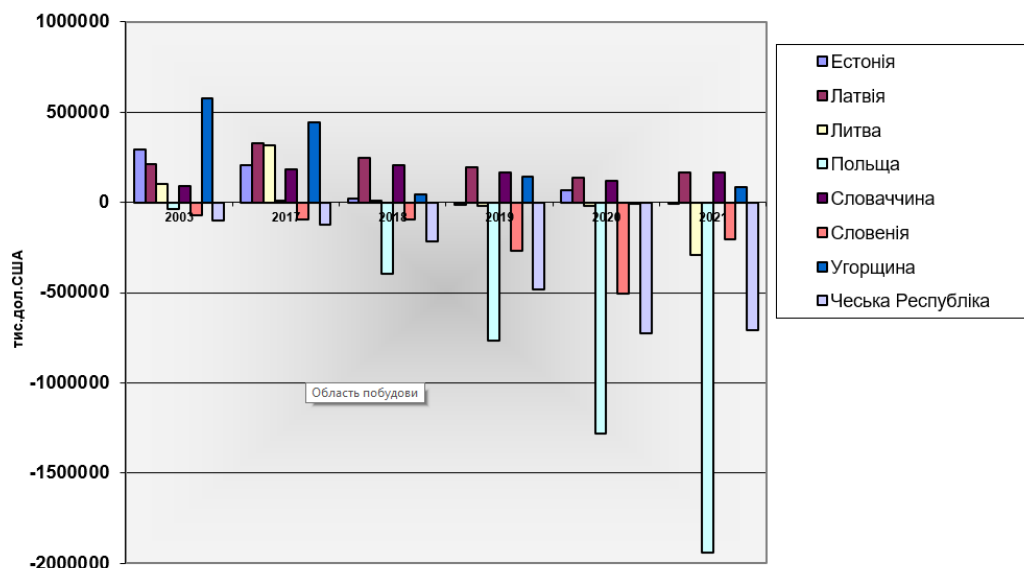

Рисунок. 2.3. Сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами ЦСЄ, 2016 – 2021 рр.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

За даними Держкомстату України, на формування негативного сальдо у зовнішній торгівлі вплинули окремі товарні групи: енергетичні матеріали; нафта і продукти її переробки (-11429,6 млн дол. США), наземні транспортні засоби, окрім залізничних (-6321,2 млн дол. США) та механічне обладнання (-3766,9 млн дол. США) [27].

Загалом же, обсяги торгівлі товарами України з країнами ЦСЄ постійно зростають високими темпами (рис. 2.4, 2.5). У 2018 р. обсяг експорту товарів у країни Балтії та Угорщини зменшився, хоча простежувалася тенденція до його зростання обсяги експорту товарів з України в дані країни у 2019-2021 рр. (крім експорту українських товарів в Естонію у 2021 р.), а експорт українських товарів в Польщу та Угорщину за останні три роки значно перевищив обсяги 2016 р. У 2021 р. дещо зменшився український експорт в Словенію, хоча загалом обсяг експорту українських товарів в дану країну в аналізований період змінюються не значно.

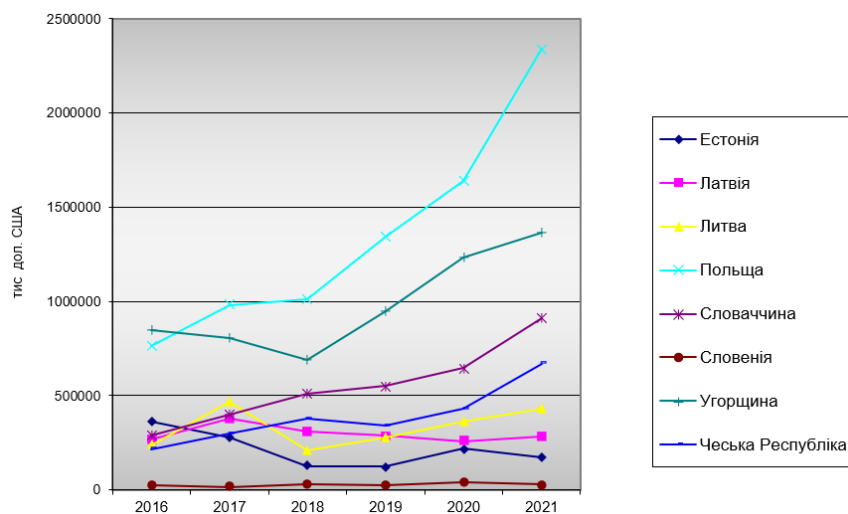
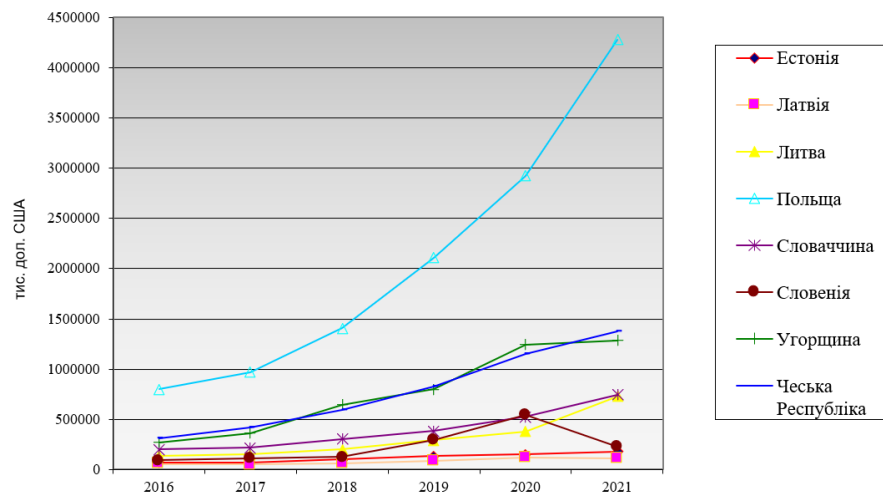

Рисунок. 2.4. Динаміка експорту українських товарів до країн ЦСЄ

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Спад експорту можна пояснити тимчасовим зниженням темпів зростання експорту, особливо після вступу країн ЦСЄ до ЄС. Своєю чергою, підвищення темпів зростання приростів пов'язано з підвищенням внутрішньої економічної динаміки у країнах ЦСЄ [12, с. 10]

Постійно зростає імпорт товарів в Україну з усіх країн ЦСЄ; основними імпортерами для України є Польща, Угорщина і Чеська Республіка.

Рисунк. 2.5. Динаміка імпорту товарів з країн ЦСЄ до України

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Попри глибоку економічну кризу, в Україні зберігаються передумови для створення конкурентоспроможності економіки і зміцнення позицій на міжнародних ринках, зокрема з країнами ЦСЄ, – передусім завдяки природним ресурсам, вигідному географічному положенню, кваліфікованій і дешевій робочій силі, високим технологіям, науці і відносно ефективній системі освіти.

Україна не може залишатися країною з сировинним експортом, оскільки вона має величезний науково-технічний потенціал. Зараз, коли експорт України в країни ЦСЄ має сировинний характер, – 40% в ньому належать продукції хімічної і металургійної галузей, а загальне співвідношення українського експорту до ВВП країни наближається до 50% [34], – у деяких галузях, для прикладу, металургії, частка експорту є дуже великою: перевищує 70% всієї продукції галузі [65].

Традиційними і основними споживачами українських товарів у ЦСЄ є Польща (37,7%), Угорщина (22,0%), Словаччина (14,7%) (рис. 2.6).

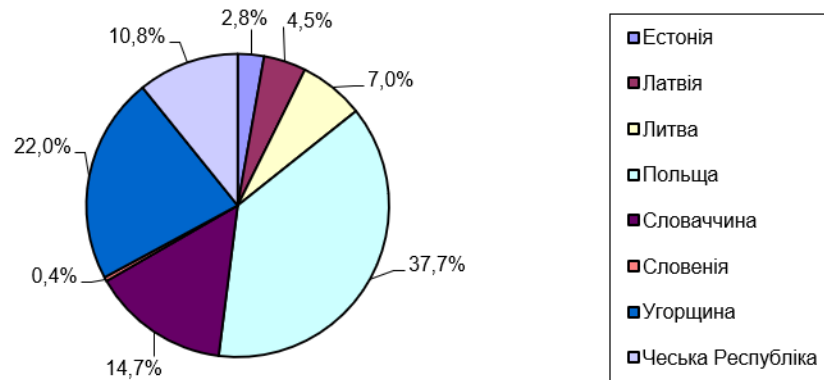

Рисунок. 2.6. Структура експорту України до країн ЦСЄ, 2021 р.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

На жаль, у структурі українського експорту переважає сировина, тоді як Україна імпортує здебільшого готову продукцію. Така направленість у зовнішній торгівлі суттєво відрізняє нашу національну економіку від економік розвинених країн ЄС. Якби ж, наприклад, українські виробники з того ж металу, який вони експортують, виготовляли машини, верстати, обладнання та експортували б їх, то в Україні були б задіяні додаткові робочі місця, велика кількість різноманітних суміжних виробництв, не кажучи вже про те, що ціна машини набагато більша від ціни металу. Однак Україна експортує менш дорогі речі, а імпортує більш дорогі. Тому негативне сальдо зовнішньоторговельних операцій структурно закладено в нашу економіку. Підкреслимо, що країни – члени ЄС перешкоджають перебудові сировинного експорту України, оскільки зацікавлені саме в такій його структурі.

Аналіз зовнішньої торгівлі України за групами товарів показує, що основну позицію займають чорні метали, водночас знизилася частка продажу високотехнологічних товарів – машин, устаткування, транспортних засобів [41].

У зв'язку з цим цілком закономірно, що саме «розвиток експорту, особливо продукції обробних галузей промисловості з високим ступенем обробки, повинен стати важливим елементом структурної перебудови і технічної модернізації національного господарства країни. Незважаючи на це, успіхи України в нарощуванні обсягів експорту доволі посередні. Український експорт

розвивається значно повільніше, ніж світовий, що призвело до скорочення його частки в міжнародному обсязі до 0,2%» [66].

На зміну структури експорту та імпорту вплинуло і приєднання України до СОТ, що вимагає відмови від державної програми дотацій промисловості і сільського господарства, від ліцензування зовнішньоекономічних операцій або зменшення кількості та обсягів митних обмежень імпорту [44]. На нашу думку, в умовах низької конкурентоспроможності вітчизняних галузей економіки такі кроки мають багато негативних наслідків і потребують пошуку шляхів підвищення рівня конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників, наприклад за рахунок введення перехідного періоду.

Основними імпортерами з країн ЦСЄ в Україну є Польща (47,9%), Чеська Республіка (15,4%) та Угорщина (14,4%) (рис. 2.7).

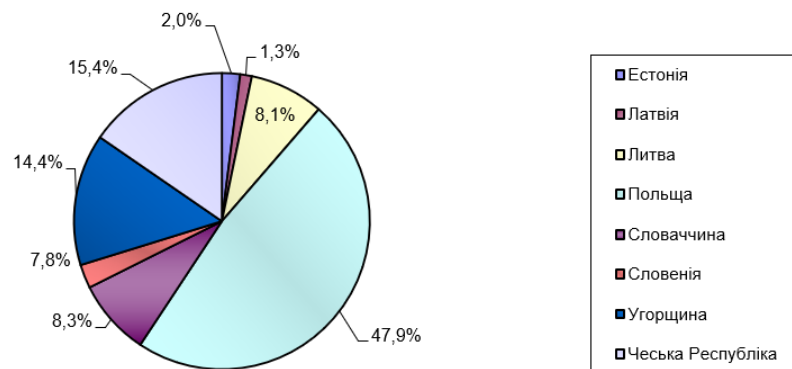

Рисунок. 2.7. Структура імпорту товарів з країн ЦСЄ в Україну, 2021 р.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Порівняно з країнами ЦСЄ, обсяги торгівлі України з країнами ЄС-15 значно менші, хоча країни ЦСЄ (за винятком Польщі та Румунії) значно менші від України [2, с. 144]. Традиційно це пояснюється тим, що країна має більші обсяги зовнішньої торгівлі із країнами-сусідами, ніж з територіально віддаленими країнами, що є ознакою класичного гравітаційного зв'язку Яна Тінбергена [2; 183].

Дедалі більше економічне зближення сусідніх країн відображається у зростанні внутрішньогалузевого поділу праці і виробничої кооперації,

сприятливі умови для яких створює регіональна інтеграція. Для менш розвинених країн важливу роль відіграє потреба у порівняно невимогливих ринках збуту своєї продукції [40, с. 51].

Не менш важливим сектором зовнішньої торгівлі України є ринок послуг, який поки що перебуває у процесі розвитку; законодавчі і адміністративні засади регулювання в цій сфері також лише формуються [31]. Найбільшими в загальному обсязі українського експорту у 2021 р. були частки транспортних послуг (66,7%), різних ділових, професійних і технічних (12,9%) послуг [59].

Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі з європейськими країнами Україна зберігає поки тільки в сфері послуг – у 2020 р. воно становило 7,5 млрд дол. США 2021 р., що майже на 95,1 млн дол. США більше, ніж у 2019 р., проте у 2021 р. даний показник дещо знизився і становив 6,9 млрд дол. США, що майже на 64,5 млн дол. США менше, ніж у 2020 р.

Незважаючи на збільшення сальдо, імпорт послуг зростає швидше, ніж експорт. Так, у 2021 році експорт послуг України в країни ЦСЄ виріс на 30,4% і становив 16,6 млрд. дол. США, імпорт послуг – на 34,3%, до 10,5 млрд дол. США.

Найбільшою в загальному обсязі українського експорту послуг залишається частка транспортних послуг (67,9%), з яких на трубопровідний транзит припадає 27%, на послуги залізничного транспорту – 14%, морського та повітряного – по 10%.

У 2021 р. Україна вперше почала втрачати доходи на трубопровідному транзиті, насамперед газу та аміаку, і дуже багато витратити на іноземні банківські послуги. Уперше за останні роки Україна знизила доходи від транзиту через трубопроводи загалом за підсумками року – на 3,6%. Через Україну здійснюється транзит нафти та газу, а також аміаку. Магістральними трубопроводами транспортовано 196,1 млн умовних тонн вантажів, що приблизно на 3,8% менше, ніж 2019 р. У тому числі перекачування газу зменшилося на 8,6%, а аміаку – на 7,1%, водночас транспортування нафти зросло на 13,4%. При цьому чистий транзит нафти виріс на 19,9%, а газу та аміаку – скоротився на 10,4 і 3,7% відповідно.

Найбільшим споживачами експортованих українських послуг з країн ЦСЄ були Естонія (28,4% загального експорту послуг у центральній і східноєвропейській регіон), Польща (22,8%) та Угорщина (19,5%) (рис. 2.8).

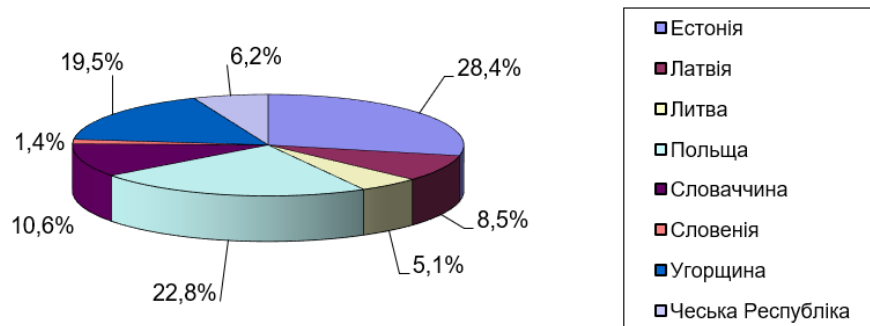

Рисунок. 2.8. Географічна структура експорту послуг з України в країни ЦСЄ, 2021 р.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Найбільшими імпортерами послуг для України в 2021 р. стали Польща (44,2% загального імпорту послуг з країн ЦСЄ в Україну), Угорщина (18,4%) та Чеська Республіка (13,3%) (рис. 2.9).

Основною статтею імпорту послуг є фінансові послуги. У 2020 р. їхня частка становила 18,2% (886,8 млн дол. США) і продовжує швидко зростати – на 217%. На нашу думку, це прямо пов'язано як зі зростанням нашого банківського сектора, так і зі збільшенням обсягу українського експорту, що вимагає додаткових витрат на закордонні операції. Українські банки для збільшення своїх кредитних портфелів і задоволення кредитних потреб населення та компаній все динамічніше кредитуються за кордоном.

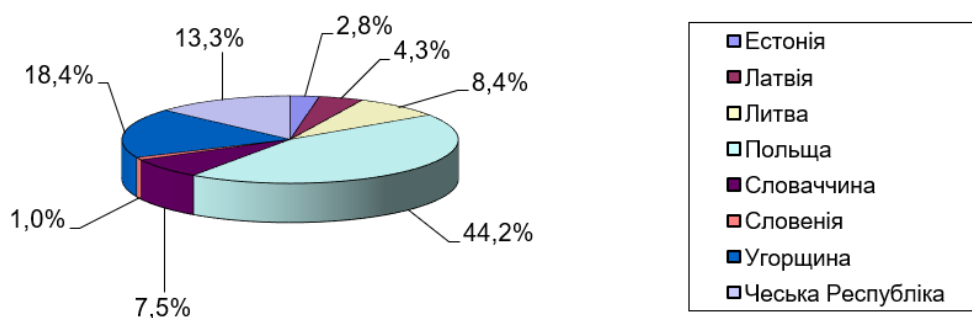

Рис. 2.9. Географічна структура імпорту послуг

в Україну з країн ЦСЄ, 2021 р.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Експорт послуг в країни ЦСЄ 2021 р. становив 688,8 млн дол. США, що на 141,6 млн дол. США більше, ніж 2020 р. Імпорт послуг з країнами ЦСЄ 2021 р. становив 521,6 млн дол. США, що на 104,4 млн дол. США більше, ніж 2020 р. Водночас 2021 р. порівняно з попереднім роком, сальдо зовнішньоторговельних операцій, пов'язаних із послугами, України з країнами ЦСЄ збільшилося на 33,3 млн дол. США (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Динаміка експорту-імпорту послуг України з країнами ЦСЄ

Країна	Роки					
	2020			2021		
	експорт, млн дол. США	імпорт, млн дол. США	сальдо, млн дол. США	експорт, млн дол. США	імпорт, млн дол. США	сальдо, млн дол. США
Естонія	143,1	10,8	132,3	189,8	14,5	175,3
Латвія	47,2	22,3	24,9	56,6	22,4	34,2
Литва	33,4	29,7	3,7	33,8	44	-10,2
Польща	103,6	144,8	-41,2	152,7	230,6	-77,9
Словаччина	49,1	26,7	22,4	71,1	39,2	31,9
Словенія	6,1	3,8	2,3	9,5	5,2	4,3
Угорщина	102,5	125,7	-23,2	113,8	96,2	17,6
Чеська Республіка	38,7	46	-7,3	41,5	69,5	-28,0
Всього	523,7	409,8	113,9	668,8	521,6	147,2

Джерело: [розраховано за даними Держкомстату України]

Негативне сальдо у сфері зовнішньоторговельних операцій, пов'язаних із послугами, Україна має з Польщею (-77,9 млн дол. США), Чехією (-28,0 млн дол. США) та Литвою (-10,2 млн дол. США) (рис. 2.10).

Україна має потенціал для розвитку зовнішньоторговельних відносин у центральньо-східному регіоні Європи у таких секторах послуг:

- зв'язку (телекомунікаційні, аудіовізуальні);
- фінансові, у тому числі банківські і страхові;
- транспортні;
- комп'ютерні та пов'язані з ними послуги;

- науково-дослідницькі;
- будівельні та пов'язані з ними інженерні послуги;
- туризму та пов'язані з ним послуги;
- послуги, пов'язані з охороною здоров'я.

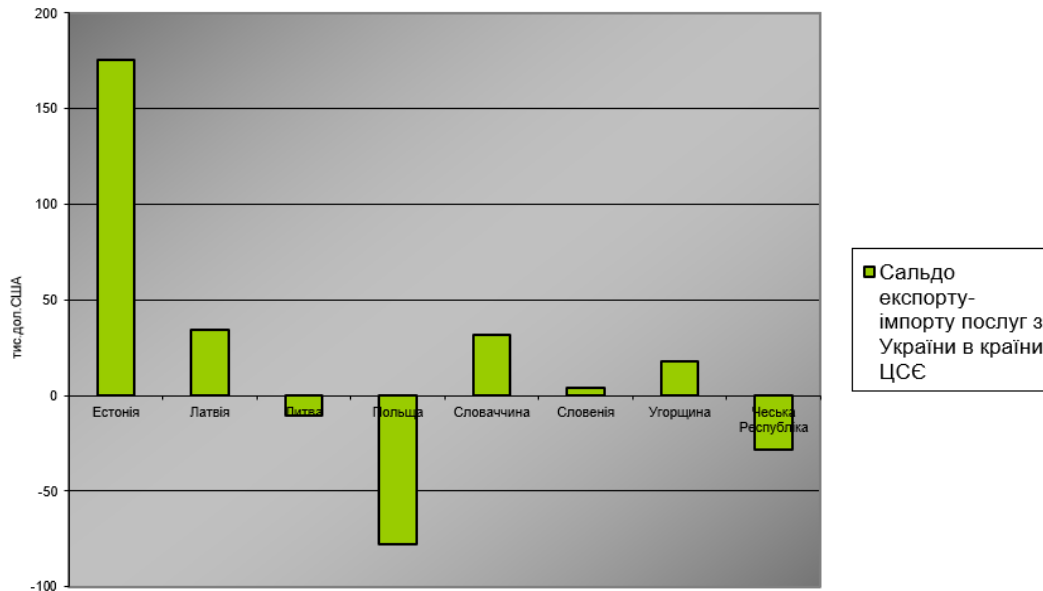

Рисунок. 2.10. Сальдо зовнішньоторговельних операцій, пов'язаних із послугами України з країнами ЦСЄ, 2021 р.

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Загалом досягти цілей розвитку ринку послуг між Україною та країнами ЦСЄ і його лібералізації можна шляхом:

- стимулювання розвитку, залучення інвестицій і реструктуризації сектору послуг української економіки;
- удосконалення і розширення правового поля для здійснення зовнішньої торгівлі послугами;
- диверсифікації структури експорту та імпорту послуг тощо;
- вирішення завдань стратегічного та організаційного характеру, які постають у зв'язку із приєднанням до СОТ.

Процес інтеграції України та країн ЦСЄ до Спільного європейського ринку триває, водночас розбіжності в обсягах торгівлі між Україною та країнами ЦСЄ залишаються. Слабші торговельні відносини України з ЄС можна пояснити не стільки недостатньою інтеграцією до світового ринку і ринку ЦСЄ, скільки

існуванням альтернативних торговельних партнерів. На відміну від зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ, зовнішня торгівля України характеризується значними міцними зв'язками з країнами СНД та Азії.

Отже, внаслідок вступу країн ЦСЄ до ЄС простежувалися тимчасові ускладнення у сфері зовнішньоторговельних відносин між Україною та країнами ЦСЄ, спричинені:

- потребою переходу на нові міжнародні узгоджені умови регулювання економіки, в тому числі зовнішньої торгівлі відповідно до вимог СОТ;
- відмовою від використання традиційних важелів економічної, і насамперед промислової політики, а саме: можливості застосовувати пільги щодо оподаткування, мита та інших платежів, використовувати державні закупівлі як інструмент стимулювання вітчизняного виробника, контролювати і регулювати фінансові потоки, висувати іноземним інвесторам вимоги щодо джерел придбання ними комплектуючих (вимога місцевого компонента виробництва) та напрямів збуту товарів;
- відмовою від багатьох положень щодо державної підтримки, закріплених в окремих галузевих програмах, не сумісних з нормами СОТ, насамперед у агропромисловому секторі.

Однак усі перелічені проблеми є такими, що вирішуються, і такими, вирішувати які потрібно негайно, щоб рухатися в майбутнє як суверенна, рівноправна держава з розвинутою конкурентоспроможною економікою, а не робити ставку на минуле, що неминуче призведе до краху як економіки, так і самої української державності.

Загалом, за рівнем розвитку Україна вписується у світогосподарські процеси і протягом визначеного часу може досить успішно адаптуватися до міжнародних вимог. Як наслідок вступу України до СОТ, до 2010 року, за оцінками Міністерства економіки України, прогнозується збільшення обсягів зовнішньої торгівлі України на 40% [46]. Для українських товаровиробників відкриваються широкі можливості виходу на світові товарні ринки. Разом з тим певні «корекції» до цього прогнозу неминуче вносить світова економічна криза,

але можна сподіватись, що після її завершення ця позитивна тенденція подальшого зростання зовнішньої торгівлі неминуче відновиться.

Проведене дослідження переконливо доводить, що розвиток торговельних відносин з країнами ЦСЄ є одним із етапів інтеграції України у ЄС. Поетапна інтеграція в економічний простір ЄС ставить перед Україною такі завдання у сфері зовнішньої торгівлі у коротко- і середньостроковому періодах:

- подальша лібералізація торговельного режиму;
- проведення консультацій і переговорів щодо заснування зони вільної торгівлі з ЄС;
- укладення двосторонніх угод про вільну торгівлю з державами ЦСЄ в межах угоди з ЄС-27 в цілому.

Лібералізація торговельного режиму з країнами ЦСЄ повинна включати спрощення адміністративних і митних процедур, усунення технічних бар'єрів у торгівлі, що має відбуватися шляхом гармонізації національних нормативно-правових актів з міжнародними та європейськими.

Важливим етапом розвитку зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЦСЄ повинно стати запровадження режиму вільної торгівлі між Україною та ЄС, якого дотримуються практично усі країни – нові члени ЄС [15]. ЄС і Україна повинні виконати спільні зобов'язання щодо поглиблення стосунків і посилення взаємних зв'язків шляхом завершення роботи над угодою про асоціацію [63].

Головною перешкодою на шляху підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин між Україною та країнами ЦСЄ, і ЄС загалом може стати нездатність адміністративних органів України не лише прийняти і виконувати вимоги ЄС та СОТ (*aquis communautaires*), але й застосовувати їх на практиці. Невідомо, чи ринкові інститути, формально створені спеціальними наказами за західними зразками і пропозиціями, будуть функціонувати так само ефективно, як і в західноєвропейських країнах, де на їх розбудову пішли століття. Трансформація української економіки та адаптація зовнішньоторговельного сектору країни до вимог ЄС повинні здійснюватися поступово, аж поки в Україні, як і у країнах ЦСЄ, не сформується відповідні інституційні системи.

Зовнішньоторговельна політика України щодо країн ЦСЄ повинна орієнтуватися на відновлення ефективних зв'язків, значною мірою втрачених після розпаду РЕВ. Особливу увагу слід приділити розвитку і збільшенню кооперації у випуску сучасної продукції з використанням вітчизняних і зарубіжних інноваційних технологій.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі аналізу основних класичних, неокласичних та похідних теорій міжнародної торгівлі можна виділити три принципові підходи до розробки зовнішньоекономічної політики, які відповідають різним рівням інтеграційних процесів: 1) Використання зовнішньої торгівлі як засобу ліквідації внутрішньої торгівлі. ринкові деформації та розширюють попит і пропозицію 2) Формування оптимального набору абсолютних і порівняльних переваг стає предметом спільної політики 3) Взаємодія окремих національних економік замінюється формуванням регіональних економік. У таких випадках торговельні обмеження використовуються як засіб впливу на умови, за яких розвиваються конкурентні переваги торгового партнера.

На становлення спільної торговельної політики ЄС активно вплинула лібералізація зовнішньої торгівлі в межах ГАТТ/СОТ. Згідно з фіналістською тезою підтриманою Радою ЄС, торгова політика включає будь-які заходи, які в кінцевому підсумку впливають на структуру або обсяг торгівлі ЄС. Відповідно до інструменталістського аргументу, який підтримує Європейська комісія, спільна торгова політика включає місцеві схеми фінансування експортної допомоги, угоди щодо сировини з іншими країнами-постачальниками та загальну систему преференцій для країн, що розвиваються.

На наш погляд, спільна торговельна політика країн ЄС – це певна послідовність дій організаційних структур ЄС в сфері зовнішньоекономічних відносин на основі використання таких особливостей, методів, форм та інструментів впливу на розвиток зовнішньої торгівлі країн-учасниць, яка поєднує концептуальні засади вільної торгівлі та протекціонізму. Головним аргументом на користь політики протекціонізму як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, є теза щодо наявності дисфункцій у механізмі внутрішнього національного ринкового регулювання, що стосуються потоків капіталу і становлення «молодих» галузей промисловості. Разом з тим,

заперечується доцільність радикально-дирижистської концепції зовнішньоторговельної політики.

Приклад країн ЦСЄ засвідчує, що політична воля до європейської інтеграції істотно підвищила ефективність процесу лібералізації зовнішньої торгівлі, який дозволив: а) збільшити обсяги експорту; б) поліпшити якісну структуру зовнішньоторговельних потоків; в) підвищити стійкість до несприятливих макроекономічних шоків.

Тривалість процесу адаптації торговельної політики країн ЦСЄ пояснюється передусім структурними деформаціями, які успадковано з часів РЕВ: а) відхилення від структури виробництва на основі порівняльних переваг; б) перебільшені торговельні потоки в межах замкнутого економічного простору країн радянського блоку; в) монополізація економічного середовища. Прискоренню процесу переорієнтації на західні ринки сприяє присутність іноземних інвесторів, яку, зі свого боку, заохочують євроінтеграційні процеси.

Безпосереднім наслідком переорієнтації країн ЦСЄ на європейські ринки стало збільшення частки працездатних галузей, однак з часом почали розвиватися технологічні виробництва. Присутність іноземних інвесторів є необхідною, але не достатньою умовою для поліпшення якісної структури торговельних потоків.

Важливим потенційним обмеженням для лібералізації зовнішньої торгівлі слід вважати супутнє погіршення сальдо поточного рахунку, яке, з одного боку, може відбивати необхідне збільшення «інвестиційного» імпорту, а з іншого боку, містити загрозу зниження довіри до національної економіки та дестабілізації фінансового ринку. Загалом потрібен баланс між зовнішньою і внутрішньою орієнтацією економіки, якого можна дотримуватися спираючись на логіку функціонування так званої іберійської моделі на основі залучення ПП та розвитку експортноорієнтованих переробних галузей – з необхідною підтримкою інфраструктурними проектами та програмами розвитку людського капіталу.

Зовнішньоторговельна політика України за умов реалізації євроінтеграційної стратегії покликана розв'язати суперечності між необхідністю інтеграції

до європейської та світової економіки, з одного боку, та необхідністю забезпечення гармонійного розвитку національної економіки, захисту національних економічних інтересів, внутрішнього ринку і вітчизняного виробника – з іншого. Орієнтація на досвід країн ЦСЄ становить предметний інтерес з погляду вивчення особливостей адаптації до умов євроінтеграції економік із значним пострадянським економічним укладом. Переваги співробітництва з країнами ЦСЄ посилюються географічною близькістю та спільними економічними зв'язками. Фактично країни ЦСЄ перебувають «на крок попереду» від України, що об'єктивно посилює переваги від співробітництва з ними в контексті євроінтеграційної стратегії.

Необхідність удосконалення принципів зовнішньоторговельної діяльності України підкреслено перебігом фінансової кризи 2008 – 2009 рр., викликаній насамперед стрімким погіршенням умов торгівлі, що виразно контрастує з порівняно безболісним перебігом циклічного сповільнення економіки у країнах ЦСЄ (за винятком країн Балтії). Примітно, що Польща єдиною з великих країн ЄС зберегла додатний темп зростання ВВП.

За умов розширення ЄС і підготовки України до вступу до ЄС здійснення зовнішньоторговельної політики повинно ґрунтуватися на наступних найголовніших принципах: а) забезпечення економічної безпеки шляхом використання політики стратегічної торгівлі та лібералізації інвестиційного режиму; б) недискримінація суб'єктів зовнішньоторговельних відносин; в) активне використання процесуальних механізмів СОТ; г) державна підтримка високотехнологічних галузей; д) узгодження законодавства відповідно до вимог СОТ та ЄС. Зазначені принципи повинні реалізовуватися у системі правових, інформаційних та економіко-фінансових заходів, спрямованих на активізацію зовнішньоторговельної діяльності України на спільному європейському просторі. Враховуючи євроінтеграційний досвід країн ЦСЄ, зовнішньоторговельна стратегія держави повинна підтримувати створення високотехнологічного експортного сектора та базуватися на здоровій макроекономічній політиці. За даних передумов селективний протекціонізм, який не суперечить правилам СОТ та правовим нормам ЄС, повинен мати конструктивне значення та не суперечити цілям довгострокового економічного розвитку.

Досвід європейської інтеграції країн ЦСЄ демонструє, що без оновлення та пристосування економічної і політичної системи до європейських стандартів приєднання до ЄС може створити значні проблеми і навіть дестабілізувати економічну, політичну та соціальну системи країни. Проведений кореляційно-регресійний аналіз засвідчує близькість України до групи країн, в яку входять Польща, Словаччина та Угорщина. Особливостями даної групи країн є значна орієнтація національної економіки на внутрішнє споживання, висока частка аграрного сектора, значна орієнтації на країни колишнього Радянського Союзу.

Важливим напрямом підвищення ефективності зовнішньо-торговельного співробітництва України є посилення її експортного потенціалу. Вказаний напрям потребує на сьогоднішній день посилення державної підтримки та зваженого протекціонізму. При цьому пріоритетними напрямами такої підтримки повинні стати високотехнологічні та наукомісткі галузі, сільське господарство та харчова промисловість, сектор послуг, металургія та військово-промисловий комплекс. Орієнтиром для України повинно стати збільшення державних видатків в абсолютному та відносному вимірі на наукові дослідження і впровадження новітніх технологій на рівні країн ЦСЄ та ЄС.

Європейська інтеграція не виключає різнопланової підтримки сільського господарства. Досвід Польщі переконує, що вступ до ЄС може сприяти становленню сучасного аграрного сектора. Основними напрямами експортноорієнтованого розвитку сільськогосподарського виробництва та підвищення конкурентоспроможності національних сільгоспвиробників стали: а) підтримка доходів та зниження ризикованості сільського вітчизняного господарства; б) покращення охорони природного середовища шляхом дотримання вимог ЄС і СОТ; в) реструктуризація підприємств аграрного сектору і розвиток села (включаючи розвиток сфери агротуризму); г) підтримка сервісного інфраструктурного обслуговування аграрного сектора.

Порівнюючи Україну з країнами ЦСЄ, в нашій країні зі середини 1990-х спостерігається значне відставання обсягів промислового виробництва, тоді як траєкторія ВВП у 2004 – 2007 рр. практично відповідала середньому показнику країн ЦСЄ. Така ситуація пояснюється передусім значним збільшенням обсягів споживчого кредитування, яке фінансувалося зовнішніми запозиченнями

комерційних банків. Тест Гренджера виявляє залежність найважливіших показників економіки України промислового виробництва, ВВП та інвестицій – від економічного зростання країн ЦСЄ, причому для промислового виробництва причинність виглядає взаємною. Водночас для показника ВВП все виглядає навпаки: вітчизняне зростання впливає на показник ВВП країн ЦСЄ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблов А.С., Будкін В.С., Гальперіна Л.П. Інституційні основи інноваційного розвитку економіки: [посібник]. За ред. В.Є.Новицького. К. : КНТ, 2018. 359с.
2. Андре Я. Економічна інтеграція у Спільний європейський ринок: порівняльна характеристика зовнішньої торгівлі Польщі, Румунії та України. Я. Андре. Журнал європейської економіки ТДЕУ. Тернопіль, 2016. Т. 5 (№2). С. 143–151.
3. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації: [монографія]. К.: КНЕУ, 2014. 275 с.
4. Білорус О.Г., Зубець М.В., Саблук П.Т., Власов В.І. Глобальна продовольча безпека: [монографія]. К.: ННЦ ІАЕ, 2019. 486 с.
5. Бояр А. Наслідки вступу до ЄС для нових країн-членів: формування та реалізація зовнішньоторговельної політики. Європейська та Євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: V Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих науковців, (Луцьк, 15-16 травня 2008 р.). Луцьк: ВНУ ім. Л.Українки, 2008. С. 225-230.
6. Будкін В.С., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Дудченко М.А., Філіпенко А.С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть: [посібник]. К.: Либідь, 2012. 470 с.
7. Бураковський І.В., Плотніков О.В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та країни. Х.: Фоліо, 2019. 299 с.
8. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: [посібник]. К.: Хай-Тек Прес, 2017. 336 с.
9. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: [посібник]. К.: КНЕУ, 2013. 408 с.
10. Возняк М.Г. Економічні випробування Польщі у контексті глобалізації та регіоналізації. Журнал європейської економіки. 2017. Т. 6, (№1). С. 29-50.

11. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі. [пер. з англ. Р.Ткачука]. К.: Основи, 2014. 871с.
12. Вельфе В. Середньостроковий прогноз для Польщі: відновлення потужного зростання. Економіка і прогнозування. 2017. № 1. С. 9–30.
13. Гаврилишин Б. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем: геополітичні можливості та обмеження. Україна на шляху до Європи. К.: Кондор, 2021. 324 с.
14. Гавришилин О., Изворські І., Рооден Р.. Зростання у перехідних економіках протягом 1990–1997 років: економетричний аналіз, який можна застосувати до України. Україна на роздоріжжі: Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ. К.: Фенікс, 2008. С. 18–53.
15. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: [монографія]. Під. ред. Т.М.Циганкова. К.: КНЕУ, 2013. 660 с.
16. Гончаров Ю.В., Петін Ю.О., Сальник О.М. Світ. Європа. Україна: Трансформація економіки та інтеграція. К.: Знання, 2017. 504 с.
17. Гончарук Я., Мокій А., Семів С. Досвід Австрійської Республіки у контексті формування стратегії і тактики міжнародної інтеграції України. Фінанси України. 2013. № 10. С. 3-13.
18. Гребельник О.П. Вдосконалення митно-тарифної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Зовнішня торгівля: право та економіка. 2013. № 7(11). С. 45–76.
19. Гроніцкі М. Значення Польщі для України: приклад для наслідування, держава, яка межує з Україною, інтегратор? Україна на шляху до Європи. К.: Фенікс, 2021. С. 39–46.
20. Грущинська Н.М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств України в умовах становлення процесів митного регулювання з країнами Центрально-Східної Європи. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 7(49). С. 101–108.
21. Губський Б.В., Лук'яненко Д.Г., Сіденко В.Р. Інтернаціоналізація української економіки. Економіка України. 2020. № 9. С. 15–23.

22. Губський Б.В. Євроатлантична стратегія України. К.: Логос, 2013. 328 с.
23. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. К.: К.І.С., 2016. 696 с.
24. Данилишин Б.М. Збільшення обсягів зовнішньої торгівлі України після вступу в СОТ. URL : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2008/02/16/118716>
25. Депплер М. Жорстка посадка, якої можна уникнути. Чи зуміють ринки Європи, що формуються, пристосуватися до гірших часів. Дзеркало тижня. 2018. № 16 – 26 квітня.
26. Доусон Л.Р., Мальський М.З., Дюзер Е., Микієвич М. Комерційна дипломатія: торговельна політика і право. Л.: Астролябія, 2016. 704 с.
27. Жалило Я.А. Експерт: Україна перетворюється на сировинний придаток. URL : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2008/09/21/137794>
28. Зовнішня торгівля України за 2017 рік. Держкомстат України. Т.1. К.: Держкомстат України, 2018. 146 с.
29. Економічна енциклопедія: в 3 т. / [кер. проекту С.В.Мочерний]. Т.1. К.: Академія, 2000. 864 с.
30. Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС): [посібник]. Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2015. 226 с.
31. Інформаційна довідка щодо європейського інструменту сусідства та партнерства. URL : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84109&cat_id=80873
32. Карлін М. І., Колесник В.П., Коцан Н.Н., Шнирков О.І. Європейська інтеграція: [посібник]. Луцьк: Вежа, 2008. 760 с.
33. Квайзер В., Вінценц Ф. Інтеграція України у світову економіку. Яким чином, як швидко та навіщо? Україна на шляху до Європи. К.: Фенікс, 2021. С. 91–105.
34. Кінах А. Україна має величезний експортний потенціал і однозначно повинна бути в складі СОТ. Анатолій Кінах. URL : http://agroua.net/news/news_16056.html

35. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: [посібник]. К.: Знання-Прес, 2003. 406 с.
36. Краузе Г. Вплив Європейського Валютного Союзу (ЄВС) на економіку України. Україна на шляху до Європи. К.: Фенікс, 2021. С. 263–285.
37. Лазер К., Шредер К. Інтеграція Польщі в аспекті розподілу праці в ЄС: приклад для України? Журнал європейської економіки. 2016. Т. 5 (№3). С. 267–285.
38. Луцишин П.В., Федонюк С. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку: [монографія]. Луцьк: Вежа, 2004. 200 с.
39. Майєр Дж.М., Олесневич Д.Л. Міжнародне середовище бізнесу: Конкуренція та регулювання у глобальній економіці. К.: Либідь, 2012. 703 с.
40. Майорова І.М. Сучасні тенденції світової торгівлі та перспективи України на світових ринках. Зовнішня торгівля: право та економіка. 2014. № 3 (15). С. 47-53.
41. Макогон Ю.В. Передумови вступу України до СОТ: очікування та перспективи. Вісник Тернопільської академії народного господарства. 2012. № 8–1. С. 78–82.
42. Міжнародна економіка: підручник. [за ред. А.П.Румянцева]. К.: Знання, 2006. 479 с.
43. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. К.: Атіка, 2002. 160 с.
44. Мокій А.І. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови і стратегія реалізація: [монографія]. Львів: Коопосвіта, 1999. 346 с.
45. М. Пітер Ван дер Гук. Європа у період 1990-х рр. і на сучасному етапі. Журнал європейської економіки. 2013. Т. 2 (№1). С. 46–59.
46. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: [підручник]. К.: КНЕУ, 2003. 948 с.
47. Онищук М. Основне досягнення минулого року. Економічні вигоди членства Польщі в ЄС. URL : <http://www.lib.if.ua/info/publish/2006/evro.html>
48. Опришко В.Ф., Омельченко А.В., Фастовець А.С. Право

Європейського Союзу: [підручник]. К.: КНЕУ, 2002. 460 с.

49. Пархоменко В.Д., Бодяковська Г.О., Гончаренко А.П., Антонюк Н.І. Україна в сучасних інтеграційних процесах. Україна – СОТ. К.: УкрІНТЕІ, 2016. 28 с.

50. Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. Національні економіки у глобальному конкурентному середовищі. К.: Україна, 2017. 237 с.

51. Покрещук О.О. Правове регулювання міжнародної торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ/СОТ. К.: Зовнішня торгівля, 2003. 512 с.

52. Про зовнішньоекономічну діяльність України: Закон України за станов на 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ (із змінами і доповненнями). Вісник Верховної Ради України. 1991. №29. С. 377.

53. Рокоча В.В. Міжнародна економіка: у 2 кн. [посібник]. Кн.1. К.: Таксон, 2000. 320 с.

54. Савельєв Є.В. Європейська інтеграція і маркетинг: [наукові нариси]. Т.: Економічна думка, 2013. 482с.

55. Сакс Дж. Економіка перехідного періоду. Уроки для України. К.: Основи, 2016. 345 с.

56. Світова економіка: [підручник]. А.С.Філіпенко, О.І.Рогащ, О.І.Шнирков [та ін.]. К.: Либідь, 2000. 582 с.

57. Сіденко В.Р., Павленко Ю.В., Барановський О.І., Гаврилюк О.В., Барицька Л.П. Україна в процесах міжнародної інтеграції. Х.: Форт, 2013. 280 с.

58. Словник сучасної економіки Макміллана. [Під ред. Д.В.Пірс]. К.: АртЕк, 2020. 640 с.

59. Статистична інформація Державного комітету статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua.

60. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України. За ред. В.Мартинюка. К.: Україна, 2019. 84 с.

61. Трощинський П.В. Наслідки розширення Європейського Союзу на схід. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. №73. С. 52–53.

62. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Співтовариством і Україною, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року №615/98. URL : http://minfin.gov.ua/control/ru/publish/printable_article?art_id=40298
63. Україна: стратегія вступу до СОТ. URL : <http://www.aht.org/rus/analitics/wto/wto.pdf>.
64. Україна та ЄС: разом у XXI століття. Презентаційний варіант Програми інтеграції України до ЄС. URL : www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47695&cat_id=80890
65. Україна входить в експортний «мінус» більше ніж на \$11 млрд.. URL : <http://news.liga.net/ukr/news/NU083593.html>
66. Філіпенко А., Шнирков О. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України. Економіка України. 2012. №1. С. 11–14.
67. Чеботар С. Польська економіка на межі тисячоліть: труднощі, успіхи, перспективи. К.: Хрещатик, 2012. 260 с.
68. Шевчук В. Взаємодія ВВП і промислового виробництва та зовнішньої рівноваги у країнах Східної Європи і Балтії. Журнал європейської економіки. 2014. № 4 С. 399–429.
69. Шевчук В. Платіжний баланс, економічне зростання і стабілізаційна політика. Львів: Кальварія, 2018. 734 с.
70. Шнирков О. І. Торговельна політика Європейського Союзу: [монографія]. К.: Київський університет, 2015. 152 с.
71. Aturupane C., Djankov S., Hoekman B. Determinants of Intra-Industry Trade Between East and West Europe. No. 1850. Washington: World Bank, 2017. 31 p.) (World Bank Policy Research Working Paper).
72. Balasubramanyam V.N., Salisu M., Sapsford D. Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries. The Economic Journal. 2016. Vol. 196. P. 92–105.
73. Bartosik K. Udział czynnika pracy w handlu zagranicznym. Gospodarka Narodowa. 2012. Rok XIII. Nr 5–6.S. 20–40.

74. Biessen G. Is the Impact of Central Planning on the Level of Foreign Trade Really Negative? *Journal of Comparative Economics*. 2021. Vol. 15 (March). P. 22–44.
75. Christoffersen P., Doyle P. From Inflation to Growth: Eight Years of Transition. IMF Working Paper No. 100. Washington: IMF, 2018.
76. Consolidated version of the Treaty establishing European Community. URL : http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/dat/12002E/pdf/12002E_EN.pdf
77. Dollar D. Outward-Orientated Developing Countries Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985. *Economic Development and Cultural Change*. 2012. Vol. 40. P. 523–544.
78. Easterly W. How Much Do Distortion Affect Growth. *Journal of Monetary Economics*. 2013. Vol. 32. P. 1–26.
79. Europa von A-Z: Taschenbuch der europäischen Integration. W.Weidenfeld. Bonn: Europa Union, 2017. 432 p.
80. Eichengreen B., Kohl R. The External Sector, the State, and Development in Eastern Europe. *Enlarging Europe: The Industrial Foundations of a New Political Reality*. University of California Press, 2018. P. 169–201.
81. Frenkel M., Nickel C. How Symmetric Are the Shocks and the Shock Adjustment Dynamics Between the Euro Area and Central and Eastern European Countries. ECB Working Paper No. 02/222. Frankfurt: ECB, 2002. 232 p.
82. Freytag A. Gemeinsame Handelspolitik: Die Rolle der EU in der WTO. *Europa reformieren*. Baden-Baden, 2016. S. 258–268.
83. Gorynia M. Polityka prokonkurencyjna w warunkach integracji z Unia Europejska. *Gospodarka Narodowa*. 2020. Rok XI. Nr 11–12. S. 86–101.
84. *Handlexikon der Europäischen Union*. Köln: Omnia-Verlag. 2014. 436 p.
85. Hart M., Chaitoo R. *Occasional Papers in International Trade Law and Policy. Electronic Commerce and the WTO*. Ottawa: CTPL, 2019. 37 p.
86. Johansson E. EU and its Near Neighbourhood: Subregionalization in the Baltic Sea and in the Mediterraren. URL : www.unige.ch/ieug/B7__Johansson.pdf.
87. Kaminski B. Hungary's Integration into EU Markets: Production and Trade

Restructuring. IMF Working Paper No. 1003. Washington: IMF, 2020.

88. Kopits, G. Implications of EMU for Exchange Rate Policy in Central and Eastern Europe. IMF Working Paper No. 9. Washington: IMF, 2019.

89. Kok W. Enlarging the European Union. Achievements and Challenges. W.Kok. Report to the European Commission. 2003. 20 p.

90. Koopmann G. German foreign economic policy in the age of globalisation. HWWA-diskussionspapier 56. Hamburg, 2018. 43 p.

91. Kommentar zum EU-EG-Vertrag. Baden-Baden: Nomos-Verl, 2019. 962 p.

92. Levine R., Renelt D. A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions. American Economic Review. 2012. P. 942–963.

93. Long D. The Why and How of EU Enlargement. [Institute of international relations. The University of British Columbia]. Working paper. 2017. № 16. 40 p.

94. Michaely M. The Lessons of Experience: An Overview. Trade Reform: Lessons from Eight Countries. San Francisco: ICS Press, 2021. P. 117–126.

95. Molendowski E. Handel wewnetrzgaleziowy krajow CEFTA z panstwami Unii Europejskiy. Gospodarka Narodowa. 2016. Rok XVII. Nr 5–6. S. 75–92.

96. Overview of the current situation and future economic prospects of the Hungarian economy – 28/07/2005. Ministry of Economy and transport of Hungary. URL : http://en.gkm.gov.hu/balmenuangol/economicpolicy/macroeconomicdata/macro_data.html

97. Papazoglou C., Pentecost E., Marques H. A Gravity Model Forecast of the Potential Trade Effects of EU Enlargement: Lessons from 2004 and Path-Dependency Integration. The World Economy. 2006. vol. 29. No. 8 (August). P. 1077–1089.

98. Rachman J. Current Account Developments in New Member States of European Union: Equilibrium Excess, and EU-Phoria. IMF Working Paper № 08/92. Washington: IMF, 2018. 34 p.

99. Schaedler S., Murgasova Z., Elkan R.van, Kuijs L. Adopting the Euro in Central Europe: Challenges of the Next Steps in European Integration. IMF Occasional Paper No. 234. Washington: IMF, 2015. 26 p.

100. Szczygielski K. Wpływ handlu zagranicznego na polski rynek pracy. *Gospodarka Narodowa*. 2021. Nr 10. S. 20–44.

101. United Nations Economic Commission for Europe. URL : <http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>

102. Zaghini A. Trade Advantages and Specialisation Dynamics in Acceding Countries. ECB Working Paper No. 249. Frankfurt: European Central Bank, 2013. 48 p.

ДОДАТКИ

Біла книга з питань спільного ринку ЄС (основні положення)

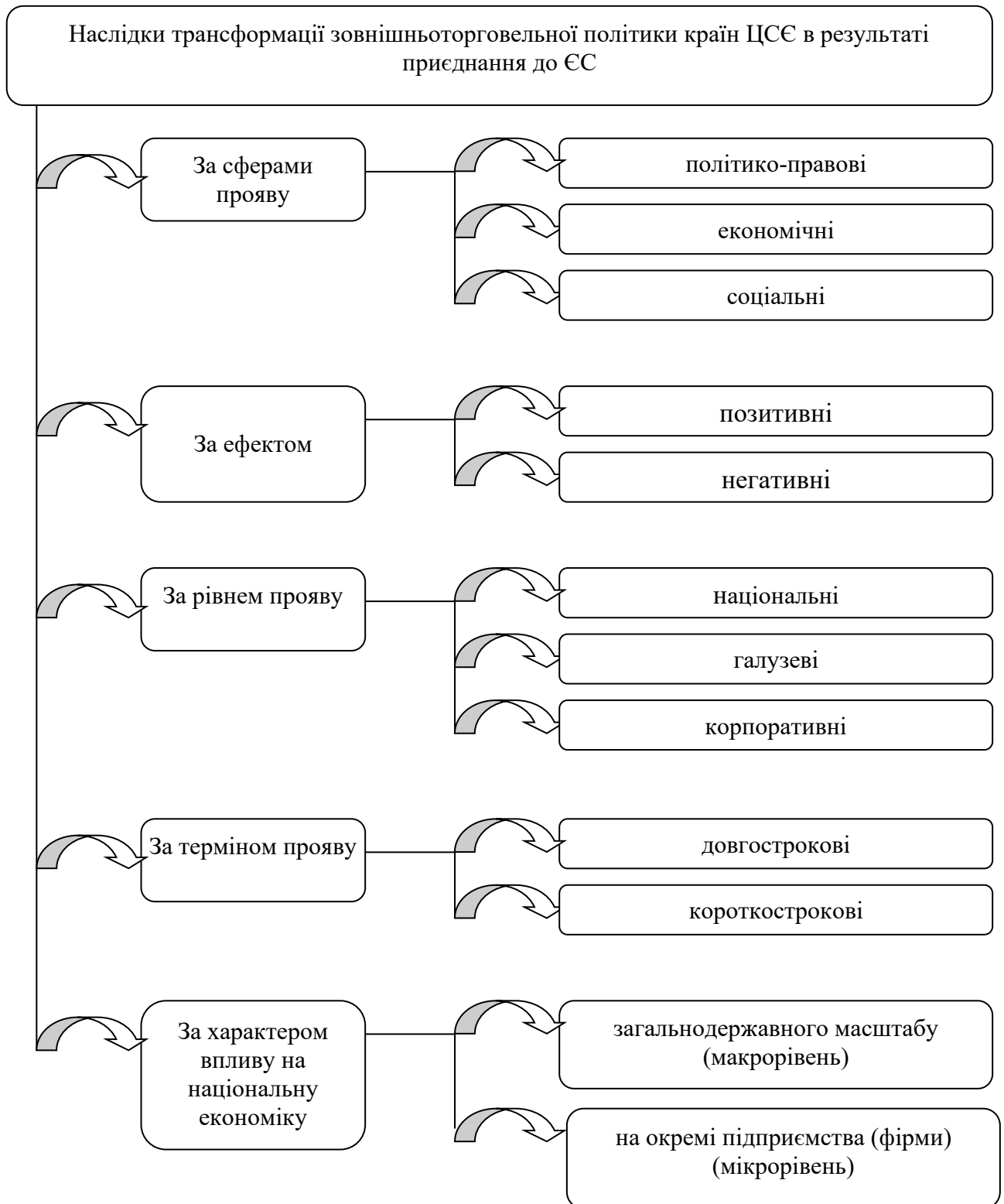
Заходи з регулювання	Ринок			
	товарів	послуг	робочої сили	капіталу
доступу на ринок	<ul style="list-style-type: none"> – скасування прикордонного контролю на внутрішніх кордонах ЄС; – зближення <ul style="list-style-type: none"> • технічних вимог; • ставок ПДВ та акцизних зборів; – Безумовна реалізація торговельної політики 	<ul style="list-style-type: none"> – взаємне визнання та запровадження «контролю в країні надання послуг», усунення обмежень у галузі ліцензування (у банківській сфері та сфері страхових послуг); – скасування системи квот, свобода каботажного судноплавства (дорожніх перевезень); – забезпечення доступу на міжрегіональні ринки пасажирських; авіаперевезень; – двосторонні угоди (авіатранспорт) 	<ul style="list-style-type: none"> – ліквідація особистого прикордонного контролю на внутрішніх кордонах ЄС; – послаблення вимог щодо проживання для громадян країн — членів ЄС; – право на роботу для висококваліфікованих працівників 	<ul style="list-style-type: none"> – скасування контролю за обміном валют; – допуск цінних паперів, зареєстрованих в одних країнах-членах, до котирування в інших; – реалізація заходів із заохочення промислової кооперації та міграції фірм
умов конкуренції	<ul style="list-style-type: none"> – прийняття спеціального документа з регулювання державної допомоги промисловості; – лібералізація державних закупівель; – контроль за злиттям 	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація політики заохочення конкуренції у сфері авіатранспорту; – зближення: фіскальних та регуляторних аспектів різних ринків послуг 	<ul style="list-style-type: none"> – запровадження європейської «карти професійної підготовки» 	<ul style="list-style-type: none"> – підготовка пропозицій щодо контролю та функціонування холдингів – зближення: <ul style="list-style-type: none"> • подвійного оподаткування • оподаткування цінних паперів; • систем зв'язків між головними компаніями та їхніми філіями

Продовження додатка А

Фуціон-ування ринку	<p>– підготовка спеціальних пропозицій щодо НДДКР в галузі телекомунікацій та інформаційних технологій</p> <p>– Підготовка пропозицій щодо стандартів, торговельних марок, корпоративного законодавства тощо</p>	<p>– зближення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • регулювання ринку та окремих фірм у банківській сфері; • положення щодо захисту прав споживачів у страховій сфері; <p>– запровадження європейської дозвільної системи в галузі дорожних перевезень;</p> <p>– запровадження стандартів ЄС для платіжних карт</p>	<p>– зближення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • положення щодо прибуткового податку для мігрантів • різних положень щодо професійної підготовки <p>– взаємне визнання дипломів</p>	<p>– запровадження типового європейського статусу компаній;</p> <p>– гармонізація законів щодо промислової та комерційної власності;</p> <p>– запровадження спільних положень щодо банкрутства</p>
Секторної політики	<p>– реалізація пропозицій у галузі сільського господарства:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усунення кордонів; • зближення та взаємне визначення в галузі ветеринарної та фітосанітарної політики; <p>– металургія:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вимога щодо скорочення субсидій 	<p>– реалізація спільної політики щодо доступу на ринок, можливостей і цін у галузі авіатранспорту;</p> <p>– спільні правила страхування масових ризиків</p>	<p>– значною мірою застосування положень щодо ринку праці</p>	<p>– вимога щодо створення європейської валютної системи</p>

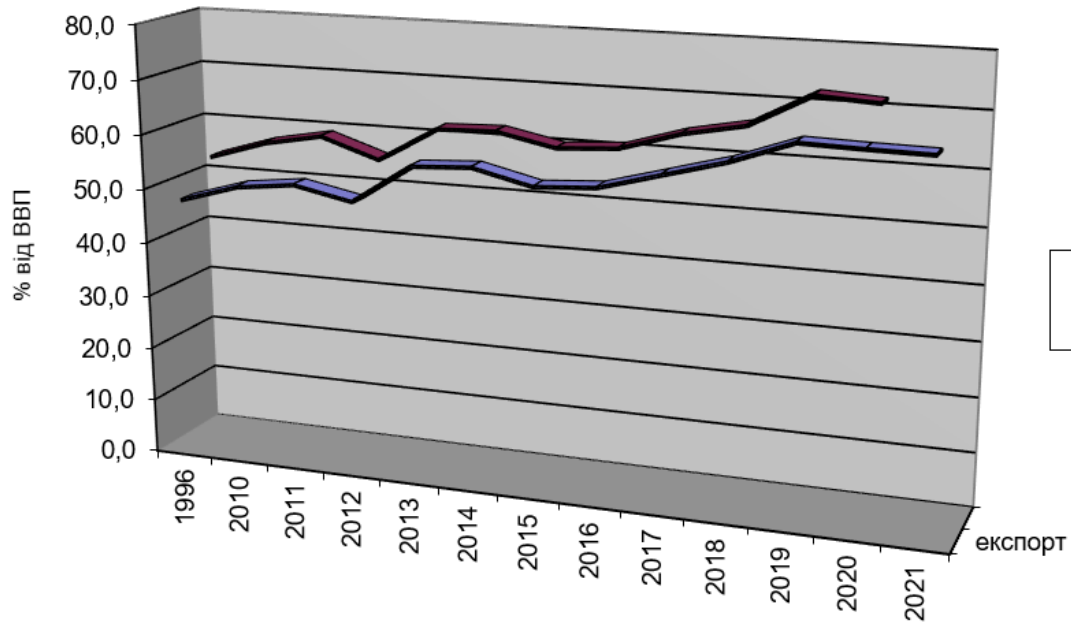
Джерело [11, с. 174 –175]

Особливості трансформації зовнішньоторговельної
політики країн ЦСЄ в умовах членства в ЄС

Порівняльна динаміка експорту та імпорту
товарів і послуг у країнах ЦСЄ

(Розраховано за даними United Nations Economic Commission for Europe).

Додаток Г

Динаміка основних макроекономічних показників зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чеська Республіка) порівняно з базовим роком (2011 р., у коефіцієнтах)

Показник	Роки												Середньо річне значення
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Приріст ВВП	0,997	1,079	1,070	1,065	1,168	1,314	1,555	1,855	2,123	2,369	2,945	3,575	1,673
Приріст ВВП на душу населення	1,076	1,137	1,180	1,259	1,363	1,472	1,574	1,702	1,835	2,010	2,212	2,300	1,544
Приріст експорту товарів і послуг	1,064	1,225	1,200	1,344	1,485	1,662	2,114	2,733	3,179	3,856	4,877	5,766	2,317
Приріст експорту товарів і послуг, частка у % від ВВП	1,068	1,094	1,048	1,199	1,212	1,159	1,174	1,237	1,300	1,385	1,379	1,376	1,214
Приріст експорту товарів і послуг на душу населення	1,149	1,248	1,252	1,532	1,685	1,739	1,882	2,149	2,436	2,852	3,134	3,240	1,906
Приріст імпорту товарів і послуг	1,082	1,247	1,227	1,369	1,469	1,640	2,063	2,635	2,986	3,657	4,609	5,470	2,268
Приріст імпорту товарів і послуг, частка у % від ВВП	1,063	1,101	1,035	1,153	1,160	1,119	1,132	1,195	1,235	1,344	1,332	1,300	1,225
Приріст імпорту товарів і послуг на душу населення	1,129	1,255	1,275	1,520	1,666	1,707	1,837	2,077	2,288	2,723	3,001	3,084	1,860

Можливі наслідки розширення ЄС для галузей економіки України

Галузь	У короткостроковій перспективі	У середньо- і довгостроковій перспективі
Металургійна	Скорочення обсягу виробництва, експортних поставок	Збереження вартісного обсягу експорту
Хімічна	Скорочення обсягу поставок, закриття ринків з окремих товарних позицій	Зміцнення позицій за обсягом і номенклатурою
Агропромисловий комплекс	Різде скорочення обсягу, призупинення поставок через невідповідність продукції технічним, санітарним чи іншим стандартам	Зміцнення позицій за обсягом і номенклатурою
Військово-промисловий комплекс	Скорочення обсягу експорту товарів і послуг	Незначне зростання обсягу експорту, поява можливостей участі в міжнародних проектах
Легка промисловість	Збереження вартісного обсягу через зниження імпорتنих тарифів; закриття або скорочення ринків за окремими товарними позиціями	Незначне зростання обсягу експорту
Машино-будування	Збереження вартісного обсягу через зниження імпорتنих тарифів; закриття або скорочення ринків за окремими товарними позиціями	Нарощування обсягу експорту умови поживавлення технологічного експорту
Туризм	Скорочення внутрішнього попиту на послуги з перспективою збільшення потоку туристів із Європи	Повільне зростання обсягу туристичних послуг
Транспорт	Зменшення обсягу перевезень	Поступове зростання обсягу послуг за умови суттєвого поліпшення технічного стану транспортних засобів українських експедиторських компаній

Продовження додатка Д

Торгівля	Зниження обсягів торгівлі (особливо прикордонної)	Поступове зростання обсягів торгівлі за умови стабільності курсу гривні
Фінансовий сектор	Скорочення припливу капіталу внаслідок зниження товарообороту, вихід з ринку незначної частини фінансових структур через необхідність відповідності відповідним європейським стандартам	Збільшення обсягу контрактів, поліпшення умов для участі в міжнародних проектах

Джерело: [28, с. 104].

Торговельний та економічний режими до і після вступу до СОТ

До вступу до СОТ	Після вступу до СОТ
<ul style="list-style-type: none"> • Дискримінаційне ставлення до українських товарів на зовнішніх ринках • Обмежений доступ виробника до комплектуючих і сировини • Обмежений вибір товарів і послуг для споживача • Законодавство, негармонізоване з міжнародними правилами торгівлі. • Недостатній доступ до інформації для українських інвесторів • Несприятливий інвестиційний клімат, вивезення капіталу, офшорні реінвестиції. • Збільшення технологічного розриву між українською економікою та економікою розвинутих країн • Технологічно відсталі підприємства, збиткові виробництва, неплатежі в бюджет. • Режим керування діловим середовищем, що спонукає до порушення закону • Нерозвиненість банківської системи і всього ринку послуг 	<ul style="list-style-type: none"> • Отримання кращих порівняно з існуючими та недискримінаційних умов для доступу української продукції на іноземні ринки. • Доступ до дешевших комплектуючих та сировини, а для населення – доступ до дешевших товарів і послуг. • Ширший вибір товарів і послуг. • Прийняття системи найефективніших правил, які забезпечують підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності та конкурентоздатності економіки. • Набуття Україною статусу повноправного учасника міжнародної торгівлі. • Створення сприятливішого клімату для іноземних інвестицій. • Посилення конкуренції, що формує ринки. • Підвищення загальної ефективності економіки. • Реальний попит на товари та послуги. • Добробут населення.

Джерело: [63]